

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ • Οι τελευταίες περιπέτειες του Οδυσσέα
• Η αναχώρηση από τη Σχερία και ο νόστος

1. Ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας μ: Άλκινου Άπολλογοι: Τὰ περὶ Σειρῆνας, Σκύλλαν, Χάρυβδιν, βόας Ἡλίου

2. Η Σκύλλα σε σικελικό νόμισμα του 4ου αι. π.Χ. (Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών)

Φεύγοντας από τον Άδη επιστρέψαμε στην Αία και ενταφιάσαμε το σώμα του Ελπίνορα. Η Κίρκη στο μεταξύ μάς αντιλήφθηκε και με προειδοποίησε για τους κινδύνους που μας περιμένουν και πώς να τους αντιμετωπίσουμε: για τις Σειρήνες που μαγεύουν τους περαστικούς με το τραγούδι τους· για τις Συμπληγάδες Πέτρες που ανοιγοκλείνουν ασταμάτητα· για τους αντικριστούς βράχους της Σκύλλας με τα έξι κεφάλια και της Χάρυβδης, που τρεις φορές τη μέρα ρουφά και ξερνά το νερό της θάλασσας· και για τα βόδια του Ήλιου στη Θρινακία, για τα οποία μού προφήτησε όσα και ο μάντης Τειρεσίας.

Όταν αποπλεύσαμε, άρχισα να ενημερώνω τους συντρόφους για όσα μας περιμένουν, αλλά μόλις πρόλαβα να τους πω για τις Σειρήνες, είχαμε κιόλας φτάσει εκεί. Εφαρμόζοντας τότε τις οδηγίες της Κίρκης, βούλωσα τα αυτιά των συντρόφων με κερί και εκείνοι με έδεσαν σφιχτά στο κατάρτι, ώστε να ακούσω εγώ το ακόλουθο μαγευτικό κάλεσμά τους, αλλά να μην μπορώ να ανταποκριθώ:

- 212 «Έλα, Οδυσσέα περίφημη, δόξα των Αχαιών, πλησίασε, <184>
άραξε εδώ το πλοίο, ν' ακούσεις τη φωνή μας [...]
[τη μελιστάλακτη και να κερδίσεις καινούρια γνώση].
- 218 Γιατί τα πάντα εμείς γνωρίζουμε, όσα τραβήξανε στην Τροία
τον κάμπο Αργείοι και Τρώες – θέλημα των θεών. <190>
- 220 Κι ακόμη ξέρουμε τα όσα συμβαίνουν πάνω σ' ολόκληρη τη γη [...].»

3. Ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες. Πίνακας του Γ. Γαίτη (1923-1984).

Έτσι αποφύγαμε αυτόν τον κίνδυνο. Αποφύγαμε και τις Συμπληγάδες και, για να γλιτώσουμε από τη Χάρυβδη, πλησιάσαμε στον βράχο της Σκύλλας, που μας στοίχισε έξι συντρόφους.

Φτάσαμε έπειτα στο νησί του Ήλιου κι εγώ, αναλογιζόμενος τις προφητείες του Τειρεσία και της Κίρκης, ζήτησα από τους συντρόφους να μην αράξουμε εκεί, γιατί μας περιμένει συμφορά, βρήκα όμως αντιμετώπο τον Ευρύλοχο. Οι άλλοι, κατάκοποι καθώς ήταν, πήραν το μέρος του, κι εγώ αναγκάστηκα να υποχωρήσω, αφού πρώτα τους δέσμευσα με όρκο να μην αγγίξουν τα ιερά ζώα του θεού. Νοτιάς όμως μας κράτησε έναν μήνα στο νησί και τα τρόφιμα τελείωσαν. Απομακρύνθηκα τότε, για να προσευχηθώ στους θεούς να δώσουν λύση στο πρόβλημά μας, εκείνοι όμως μου έστειλαν ύπνο γλυκό. Έτσι, βρήκε ευκαιρία ο Ευρύλοχος και, με το επιχείρημα ότι ο χειρότερος θάνατος είναι ο θάνατος από πείνα, έπεισε τους άλλους να σφάζουν τα καλύτερα βόδια—ως θυσία πάντως προς τους θεούς— και να τάζουν στον Ήλιο όμορφο ναό, όταν νοστήσουν. Τα θυσίασαν λοιπόν και άρχισαν να τα ψήνουν και να τα τρώνε. Ξύπνησα τότε και, όταν κατάλαβα τι είχε συμβεί, αναστέναξα διαμαρτυρούμενος στους θεούς για τον ύπνο που μου είχαν στείλει.

Ο Ήλιος, μόλις πληροφορήθηκε τη σφαγή των βοδιών του, απείλησε ότι θα κατεβεί στον Άδη και δεν θα φέγγει πια, αν δεν τιμωρηθούν οι σύντροφοί μου· απέσπασε έτσι την υπόσχεση του Δία ότι θα κεραυνοβολήσει το καράβι μας.

Επέπληξα βέβαια τους συντρόφους, το κακό όμως είχε γίνει και οι θεοί έδειξαν τη δυσαρέσκειά τους με σημεία και τέρατα: «σάλευαν τα τομάρια καταγής· στις σούβλες μούγκριζαν τα κρέατα, / τα ωμά και τα ψημένα· κι ανέβαινε φωνή σαν από βόδια ζωντανά». Αλλά οι σύντροφοι συνέχισαν το φαγοπότι έξι μέρες, και όταν την έβδομη κόπασαν οι άνεμοι και αποπλεύσαμε, ο Δίας μάς περίμενε· σήκωσε θύελλα μεσοπέλαγα, κεραυνοβόλησε το καράβι και οι σύντροφοι καταποντίστηκαν· «έτσι ο θεός τούς στέρησε τον νόστο». Σώθηκα μόνο εγώ πιασμένος από την καρίνα και αφέθηκα στα

4. Ο Ήλιος με το άρμα του. Αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ. (Πηγή: *Μυθολογία Larousse*)

κύματα, που με γύρισαν στη Χάρυβδη την ώρα που ρουφούσε τη θάλασσα. Πηδώντας τότε στον αέρα κρεμάστηκα σαν νυχτερίδα από την αγριουσιά που σκίαζε το τέρας και κρεμασμένος περίμενα ώσπου να ξεράσει μαζί με το νερό και την καρίνα· κατάφερα τότε να καθίσω πάνω στο караβόξυλο και, έπειτα από παραδαρμό εννέα ημερών στη θάλασσα, να φτάσω στο νησί της Καλυψώς — αλλά γι’ αυτό σάς μίλησα το προηγούμενο βράδυ.

5. Ναυάγιο, πιθανόν, του πλοίου του Οδυσσέα. Αγγειογραφία του 8ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση του αποσπάσματος νΙ-209/<Ι-187>: Οδυσσέως απόπλους παρά Φαιάκων και ἄφιξις εἰς Ἰθάκην

Οι Φαίακες μαγεύτηκαν πάλι από τη διήγηση του Οδυσσέα και τον τίμησαν με πρόσθετα δώρα. Την επομένη τα τακτοποίησαν όλα στο καράβι, δόθηκε στα ανάκτορα και γέυμα αποκαιρετιστήριο με σπονδές στους θεούς και ευχαριστήριες ευχές του Οδυσσέα, και το βράδυ το καράβι απέπλευσε από τη Σχερία¹:

100 Ἔτρεχε το καράβι σταθερό και σίγουρο· μήτε γεράκι,
το γοργότερο πετούμενο, δεν θα μπορούσε να το φτάσει.
103 Σαν το γεράκι και το πλοίο πετώντας ἔσχιζε το θαλάσσιο κύμα,
τον άντρα ταξιδεύοντας που η στόχασή του ἔμοιαζε θεοῦ·
ένας που τόσα πάθη πόνεσε η γενναία ψυχή του,
που πέρασε ανδρείους πολέμους, ἄγρια κύματα της θάλασσας,
τώρα στάραχος κοιμόταν, λησμονώντας τ’ ἀμέτρητα παθήματά του.

6. Αναπαράσταση του καραβιού του Οδυσσέα στο λιμάνι της Ιθάκης. (Πηγή: Οδύσσεια Κεφαλλονιάς – Ιθάκης/1999)

Όλη τη νύχτα ταξίδευαν και την αυγή (35η μέρα τώρα της Οδύσσειας) ἔφτασαν στην Ιθάκη. Οι ναύτες ἀπόθεσαν στο λιμάνι του Φόρκυνα βυθισμένον ἀκόμη στον ὕπνο τον Οδυσσέα, ἄφησαν παράμερα και τα δώρα και πήραν τον δρόμο της επιστροφής.

Ο Ποσειδῶνας ὁμως παραπονέθηκε στον Δία για τους Φαίακες που, αν και ἀπόγονοί του, τον ἀψήφησαν και πραγματοποιήσαν τόσο εύκολα και τιμημένα τον νόστο του Οδυσσέα· ἀπέσπασε ἔτσι το δικαίωμα να τους εκδικηθεῖ. Πέτρωσε, λοιπόν, το καράβι² τους τη στιγμή που πλησίαζε στη Σχερία και σκόπευε να περικλείσει την πόλη τους με ψηλό βουνό. Οι Φαίακες ἀπόρησαν βλέποντας το καράβι να γίνεται βράχος, ο Αλκίνοος ὁμως εἶδε στο πέτρωμα του καραβιού την επαλήθευση μιας παλαιάς μαντείας και ζήτησε ἀπό ὅλους να σταματήσουν στο εἶξής το ξεπροβόδισμα των ξένων. Ζήτησε επίσης να προσφέρουν θυσία στον Ποσειδῶνα, μήπως τους λυπηθεῖ και δεν περικλείσει την πόλη με βουνό. Οι Φαίακες ἀνταποκρίθηκαν και ὄρθιοι γύρω στον βωμό του θεοῦ προσεύχονταν.

7. Οι ναύτες ἀποθέτουν κοιμισμένον τον Οδυσσέα στο λιμάνι του Φόρκυνα. (Αντίγραφο ἀπό γιαπωνέζικη ἔκδοση)

- 1 Η Σχερία** θεωρεῖται χώρα μυθική, ὅπως και ὅλες σχεδόν οι ἄλλες χώρες της περιπλάνησης του Οδυσσέα· στην ἀρχαιότητα πάντως — ἤδη ἀπό τον 6ο αι. π.Χ. — εἶχε ταυτιστεῖ με την Κέρκυρα και η παράδοση αὐτή διατηρεῖται μέχρι τώρα.
- 2 Το πέτρωμα του καραβιού** ἀνήκει στους λεγόμενους αιτιολογικούς μύθους, που επιχειροῦν να ἐξηγήσουν ἀποϊκία διάφορα «παιχνίδια» της φύσης, ὅπως ἕναν βράχο στη θάλασσα που μοιάζει με καράβι (βλ. το Ιο «παράλληλο κείμενο»). Δείτε και ἕνα παράδειγμα νεότερου αιτιολογικοῦ μύθου που θέλει να ἐξηγήσει τους «λεκέδες» του φεγγαριού: «Γιατί το φεγγάρι ἔχει λεκέδες; Μια φορά ἐμάλωναν ο Ἥλιος με το φεγγάρι ποιοι εἶναι ὁμορφότεροι. Εθῶμως ο Ἥλιος, ἄρπαξε μια κούφτα λάσπη και την ἔριξε στο πρόσωπο του φεγγαριού. Και ἀπό τότε ἔμεινε». (Ν. Πολίτης, *Παραδόσεις*, αρ. 228)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κάτω απ' το βουνό του Παντοκράτορα, αντίκρου στο μοναστήρι της Παλαιοκαστρίτσας, είναι στην άκρη του πελάγου ένα καράβι μαρμαρωμένο με τα κατάρτια του και όλα του τα ξάρτια. Αυτό ήταν καράβι Αλτζερνικό και ερχόταν να κουρσέψει το μοναστήρι. Σαν το είδαν από μακριά οι καλόγεροι, βγήκαν και τ' αγνάντευαν και ο Γούμενος με το θυμιάτο και το σταυρό στα χέρια παρακάλεσε το Θεό κι είπε: «Θεέ μου, αν αυτό το καράβι έρχεται για καλό, καλώς να 'ρθει, αν για κακό, μάρμαρο εκεί να μείνει». Και ο Θεός τον άκουσε κι εμαρμάρωσε το καράβι και στέκεται κει από τότε. (Ν. Πολίτης, *Παραδόσεις*, αρ. 286)

►► Συσχετίστε το πέτρωμα του καραβιού των Φαϊάκων με τον παραπάνω αιτιολογικό μύθο (από την Κέρκυρα) και εντοπίστε τις αλλαγές που έγιναν με το πέρασμα των χρόνων.

2. α. Οι σύντροφοι στον Άδη

Αφού μας μέναν παξιμάδια
τι κακοκεφαλιά
να φάμε στην ακρογιαλιά
του ήλιου τ' αργά γελάδια
που το καθένα κι ένα κάστρο
για να το πολεμάς
σαράντα χρόνους και να πας
να γίνεις ήρωας κι άστρο!
Πεινούσαμε στις γης την πλάτη,
σα φάγαμε καλά
πέσαμε εδώ στα χαμηλά
ανίδεοι και χορτάτοι.

(Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1981)

β. Συγγνώμη

Τι να σου κάνουν; — άνθρωποι ήταν. Μόλις σώθηκε
σου καραβιού τ' αμπάρι το κρασί και το αλεύρι, υπομονέψαν κάμποσο,
κάτι ψαρέψαν με τ' αγκίστρια —ψιλοπράματα— πού να χορτάσεις; Τέλος
βάλαν τις πλατυμέτωπες γελάδες του Ήλιου στο μαχαίρι· κι ας βελάζαν
σα βόδια αληθινά τα κρέατα στις σούβλες, κι ας περπάταγαν
τα γδαρμένα τομάρια· ο Ευρύλοχος και οι άλλοι τα γλεντήσανε.
Ο πολυμήχανος γλυκοκοιμόταν στο γρασίδι. Δεν τους πρόλαβε.
Οι προειδοποιήσεις δε χρησίμεψαν σε τίποτε.
Τα πάρα πέρα, τα μετά τη Θρινακία, τα ξέρουμε. Άλλωστε
κι αυτά κι εκείνα ήταν της μοίρας — αναπόφευκτα, που λένε.
Πήγανε, μια φορά, χορτάτοι — ποιος θα τους κατηγορήσει;

(Γ. Ρίτσος, *Μαρτυρίες Β΄*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1966)

►► Ο Σεφέρης και ο Ρίτσος βλέπουν διαφορετικά τη συμπεριφορά των συντρόφων του Οδυσσέα στο νησί του Ήλιου, όπως και τις συνέπειες γι' αυτούς. Προσέξτε τη διαφορετική οπτική τους και σχολιάστε την.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ — ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στο προοίμιο της *Οδύσσειας* χαρακτηρίζονται «νήπιοι» οι σύντροφοι για τη συμπεριφορά τους στο νησί του Ήλιου και τονίζεται ο αγώνας του Οδυσσέα να τους σώσει και να νοστήσει μαζί τους (α 6-11, σελ. 18).
  - Επιβεβαιώνεται ο χαρακτηρισμός αυτός των συντρόφων, αλλά και ο αγώνας του Οδυσσέα, στην ανάπτυξη του επεισοδίου (στη ραψωδία μ);
2. Το ναυάγιο του Οδυσσέα στη ραψωδία ε έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:
  - α. συμβαίνει στο παρόν, β. είναι ατομικό, γ. είναι, γενικά, ρεαλιστικό, δ. το διηγείται ο ποιητής σε τρίτο πρόσωπο.
  - Να αντιπαραθέσετε τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά των περιπετειών που αναφέρονται στους «Μεγάλους Απολόγους»:

Οι περιπέτειες αυτές α. ...., β. ....

γ. ...., δ. ....
3. Ο Οδυσσέας έφτασε στη Σχερία ως ανώνυμος ναυαγός και έφυγε ως ήρωας δοξασμένος και τιμημένος. Εξηγήστε την εξέλιξη του αυτή.
4. Πώς φανταζόσασταν την άφιξη του Οδυσσέα στην Ιθάκη και πώς τη δίνει ο ποιητής; Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί ο βαθύς ύπνος του ήρωα κατά την επιστροφή του στην πατρίδα;
5. Αφού μελετήσετε το Δ₂, πιο κάτω, διηγηθείτε την προσωπική σας ιστορία ξεκινώντας, ας πούμε, από την εγγραφή σας στο Γυμνάσιο και εξιστορώντας τα σημαντικότερα γεγονότα των προηγούμενων χρόνων σας σε μια συντροφιά με την τεχνική του εγκιβωτισμού.
6. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Ο Οδυσσέας ως διαχρονικό σύμβολο του ανθρώπου που αγωνίζεται και πετυχαίνει τους στόχους του. Σε συνεργασία με τον/τη φιλόλογο σας, αναζητήστε κείμενα (ποιητικά και πεζά) και εικόνες που προβάλλουν τον Οδυσσέα, μελετήστε τα και παρουσιάστε τα στην τάξη.

8. Ο Οδυσσεύς και οι Σειρήνες. Πίνακας αγνώστου του 19ου αιώνα.
(Πηγή: Μυθολογία Larousse)

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ανακεφαλαιωτικά σχόλια σχετικά με τους «Απολόγους» και τη «Φαιακίδα»:

1. Οι «Αλκίνου Απόλογοι» (Κίκονες – Λωτοφάγοι – Κύκλωπες / Αίολος – Λαιστρυγόνες – Κίρκη / Άδης / Σειρήνες – Σκύλλα – Θρινακία – ναυάγιο – Χάρυβδη – Ωγυγία) εντάχθηκαν/εγκιβωτίστηκαν στη δεύτερη νύχτα της παραμονής του Οδυσσέα στη Σχερία και στη ραψωδική απαγγελία πρέπει να κράτησαν περίπου τρεις ώρες, δίνουν όμως την εντύπωση ότι διήρκεσαν πολύ περισσότερο, αφού χώρεσαν τόσα πολλά. Με την άφιξη του Οδυσσέα στην Ιθάκη, την επόμενη νύχτα, ο ρόλος της «Φαιακίδας» τελείωσε.

2. Δυο λόγια για την τεχνική του εγκιβωτισμού:

Με τον όρο **εγκιβωτισμός** εννοούμε τη μετακίνηση μιας μεγάλης ενότητας από την αρχή στη μέση μιας ιστορίας, με τη μορφή της αναδρομικής διήγησης σε πρώτο πρόσωπο.

Οι δεκάχρονες περιπέτειες του Οδυσσέα, δηλαδή, δεν δίνονται με χρονολογική σειρά, αλλά παρουσιάζονται ζωντανές οι τελευταίες 41 μέρες του νόστου και με την τεχνική του εγκιβωτισμού εντάσσονται στις δυο νύχτες των Φαιάκων οι δύο προγενέστερες περιόδους (βλ. τους επόμενους πίνακες). Όπως φαίνεται στο διπλανό σχήμα, η «Φαιακίδα» αποτελεί ένα μεγάλο κεντρικό πλαίσιο της *Οδύσσειας* (ένα κιβώτιο, ας πούμε), όπου ο ποιητής τοποθετεί το μικρό κιβώτιο της επάχρονης Ωγυγίας με τον «Αρήτης Απόλογο» (το πρώτο βράδυ) και το μεγάλο κιβώτιο των πρώτων δίχρονων περιπετειών του Οδυσσέα με τους «Αλκίνου Απολόγους» (το δεύτερο).

3. Οι δεκάχρονες περιπέτειες του Οδυσσέα με χρονολογική διάταξη

2 χρόνια περιπετειών: από τους Κίκονες ως την Ωγυγία	7 χρόνια και πλέον παραμονής στην Ωγυγία	25 μέρες πορείας προς τον νόστο: από την Ωγυγία ως τη Σχερία	3 μέρες στη Σχερία και άφιξη στην Ιθάκη	7 μέρες στην Ιθάκη (εκδίκηση και αποκατάσταση)
---	--	--	---	---

4. Αναδιάταξη των περιπετειών του Οδυσσέα (με πρόταση της «Τηλεμάχειας») μέσα στο χρονικό πλαίσιο των σαράντα μιας (41) ημερών της *Οδύσσειας*

1η-6η μέρα: «Τηλεμάχεια» (1ο συμβούλιο των θεών και δραστηριοποίηση του Τηλέμαχου) ραψωδίες α-δ	7η-31η μέρα: νόστος (2ο συμβούλιο των θεών και πορεία του Οδυσσέα προς τον νόστο ως τη Σχερία) ραψωδία ε	32η-34η μέρα: «Φαιακίδα» (φιλοξενία και «Απόλογοι» – άφιξη στην Ιθάκη) ραψωδίες ζ-ν 209	35η-41η μέρα: Ιθάκη (μνηστηροφονία και αποκατάσταση του Οδυσσέα) ραψωδίες ν 210-ω
--	---	---	---

►► Συζητήστε τι πέτυχε ο ποιητής με τις τεχνικές *in medias res* και εγκιβωτισμός και με την αναδιάταξη, επομένως, της αφηγηματικής ύλης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: «ΜΝΗΣΤΗΡΟΦΟΝΙΑ» (ν 210/<187> – ω)

Με την άφιξη στην Ιθάκη, έληξε το θέμα του (εξωτερικού) νόστου του Οδυσσέα και αρχίζει ο αγώνας του για τον εσωτερικό νόστο, την αποκατάσταση δηλαδή στο σπίτι του και στον λαό του. Στο μέρος αυτό σχεδιάζεται και πραγματοποιείται η μνηστηροφονία.

19η ΕΝΟΤΗΤΑ: ν 210-494/<187-440> (περίληψη)—ν 210-464/<187-413> (ανάλυση)

Α.1. Περίληψη του αποσπάσματος ν 210-494/<187-440>

Ο Οδυσσέας ξύπνησε το πρωί (35η μέρα της *Οδύσσειας*) στην Ιθάκη, αλλά δεν ήξερε πού βρίσκεται. Τον πλησίασε τότε η Αθηνά, τον κατόπισε, τον ενημέρωσε για την κατάσταση του παλατιού και του υποσχέθηκε συμπαράσταση στο έργο της εκδίκησης. Παραμόρφωσε, τέλος, τον Οδυσσέα, τον έντυσε ζητιάνο και τον έστειλε στο καλύβι του χοιροβοσκού Εύμαιου, ενώ η ίδια έφυγε για τη Σπάρτη, να φροντίσει για την επιστροφή του Τηλέμαχου.

Α.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Το ξύπνημα του Οδυσσέα και η συνάντηση με την Αθηνά
  - Αναγνώριση της Ιθάκης από τον Οδυσσέα
  - Κατάστρωση σχεδίου αντιμετώπισης των μνηστήρων

- 210 Τότε κι ο Οδυσσέας ξυπνά από τον ύπνο που κοιμόταν
στα χώματά του· κι ωστόσο δεν την αναγνώρισε την πατρική του γη,
τόσον καιρό που έλειψε στα ξένα. Την είχε η θεά,
η Αθηνά Παλλάδα, περιβάλει με θολή ομίχλη, του Δία η κόρη,
θέλοντας να τον κάνει και τον ίδιο αγνώριστο,
215 να του εξηγήσει τα καθέκαστα· ότι δεν έπρεπε να τον αναγνωρίσουν
γυναίκα και δικοί μήτε κι οι άνθρωποι της πόλης,
προτού με την εκδίκησή του τιμωρήσει τους μνηστήρες
για την ασύστολη ανομία τους.
Γι' αυτό του φάνταξαν του βασιλιά όλα τριγύρω αλλόκοτα· [...].
222 Πάνω πετάχτηκε και, προσηλώνοντας το βλέμμα του
στην ίδια την πατρίδα του, έβγαλε στεναγμό βαρύ, [...]
225 τέλος ολοφυρόμενος μίλησε κι είπε:
«Αλίμονο, σε ποιων ανθρώπων έφτασα πάλι τη χώρα!
Είναι αλαζόνες, άγριοι κι άδικοι; ή μήπως τη φιλοξενία γνωρίζουν
κι ο νους τους σέβεται τα θεία;
229-30 Δεν ξέρω καν πού να τα πάω τα τόσα δώρα μου, ο ίδιος / πού να πλανηθώ. [...]
[Υποθέτει ότι οι Φαίακες τον εξαπάτησαν και αναθέτει στον Δία την τιμωρία τους.]
242 Αλλά τον νου μου τώρα, να μετρήσω τ' αγαθά μου, να δω
μήπως και πήραν δρόμο αυτοί κρατώντας κάτι για λογαριασμό τους [...].»
245 Έτσι μιλώντας, άρχισε να μετρά λεβέτια, τρίποδες πανέμορφους,
χρυσ αφικά κι ωραία φαντά φορέματα.
Δεν βρήκε κάτι να του λείπει· ποθώντας όμως
κι οδυρόμενος για χώμα πατρικό, σύρθηκε
εκεί στο περιγιάλι της ασίγαστης θαλάσσης,

Ο Οδυσσέας ξυπνά...

1. Συνομιλία Αθηνάς-Οδυσσέα. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)

2. Ο Οδυσσέας στην ακρογιαλιά της Ιθάκης ανάμεσα στα δώρα των Φαίακων. (Πηγή: *Με τους ήρωες του Ομήρου*)

250 στον θρήνο του δοσμένος. Κι ήλθε κοντά του η Αθηνά,
 251-2 στάθηκε πλάι του, ίδια στην όψη με παλικάρι νιούτσικο, / βοσκόπουλο [...].
 255 Μόλις την είδε ο Οδυσσέας χάρηκε, στάθηκε αντίκρου της,
 κι όπως μιλώντας την προσφώνησε, τα λόγια του πετούσαν σαν πουλιά:
 «Χαίρε, ω φίλε, αφού εσένα πρώτα απάντησα
 σ' αυτόν τον τόπο. Αλλά μη βάλει τώρα ο νους σου τίποτε κακό
 σε βάρος μου· σώσε κι αυτά, σώσε κι εμένα, ικέτης σου είμαι,
 260 πέφτω στα γόνατά σου, σάμπως και να 'σουνα θεός.
 Μόνο μολόγησέ μου τώρα την αλήθεια, να σιγουρευτώ·
 ποια η χώρα, ποιος ο τόπος, ποια η φύτρα των ανθρώπων; [...]»
 [Η Αθηνά ανέφερε βασικά γνωρίσματα της Ιθάκης.]
 280 Ακούγοντας τον λόγο της, βασανισμένος ο Οδυσσέας και θείος,
 αλάφρωσε η ψυχή του, χάρηκε την πατρική του γη [...].
 283 Πήρε λοιπόν να της μιλήσει, τα λόγια του πετούσαν σαν πουλιά,
 μόνο που την αλήθεια δεν φανέρωσε, συγκράτησε και πάλι
 285 τα λεγόμενά του — ο νους του πάντα γύρευε το κέρδος:
 «Την έχω την Ιθάκη ακουστά στην Κρήτη την απλόκληρη,
 πέρα μακριά στην άλλη θάλασσα. Και να που τώρα φτάνω ο ίδιος
 με τ' αγαθά μου αυτά. Άφησα κι άλλα τόσα στα παιδιά μου
 φεύγοντας, όταν θανάτωσα τον γιο του Ιδομενέα¹ [...].
 293 Κι ο λόγος· γύρευε τα λάφυρα να μου στερήσει,
 όλα που μάζεψα στην Τροία, κι ας είχα υποφέρει τόσα πάθη εγώ
 για χάρη τους, με τον εχθρό μου πολεμώντας [...].
 295 Κι αφού τον σκότωσα με μυτερό κοντάρι χάλκινο,
 305 έτρεξα σε φοινικικό καράβι, τίμιοι άνθρωποι,
 και τους παρακαλούσα μαζί τους να με πάρουν,² χαρίζοντας
 γενναίο μερίδιο από τα λάφυρά μου.
 Τους είπα στην Πύλο να με βγάλουν ή και στη θεία Ήλιδα [...].
 311 Αλλά τους έσυρε μακριά του ανέμου η δίνη [...].
 313 Έτσι λοιπόν περιπλανώμενοι φτάσαμε νύχτα εδώ [...].
 316-7 μόλις που βγήκαμε απ' το καράβι, πέσαμε / όλοι μας ξεροί.
 318 Βυθίστηκα τότε κι εγώ σ' ύπνο γλυκό από την τόση κούρασή μου [...].
 [Οι ναύτες απόθεσαν τα πράγματά του στην άμμο και αναχώρησαν.]
 322 [...] Όσο για μένα μόνος ξέμεινα,
 με την καρδιά βαριά κι ασήκωτη.»
 Έτσι της μίλησε, κι η Αθηνά, τα μάτια λάμποντας,
 325 του χαμογέλασε, απλώνοντας καϊδευτικά το χέρι της,
 αλλάζοντας πάλι την όψη της, ίδια με μια ψηλή, ωραία γυναίκα
 που ξέρει πώς να υπαίνοι τα λαμπρά φαντά της.³

► Συνομιλία του Οδυσσέα με την Αθηνά-βοσκόπουλο

3. Βοσκός. Λεπτομέρεια από πίνακα του Θεόφιλου.

4. Η Αθηνά σε χάλκινο έλασμα του 6ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

► Η Αθηνά αποκαλύπτεται παίρνοντας τη μορφή ωραίας γυναίκας

1 (σ. 289) Ο Ιδομενέας ήταν αρχηγός των Κρητών στον Τρωικό πόλεμο.
 2 (σ. 305-7) Κι αφού τον σκότωσα [...], έτρεξα σε φοινικικό καράβι, [...] μαζί τους να με πάρουν: Ο φοινιάς υποχρεωνόταν να αυτοεξοριστεί, για να αποφύγει την αυτοδικία από τους συγγενείς του θύματος.
 3 (σ. 326-7) αλλάζοντας [...] φαντά της: Η Αθηνά εδώ έδειξε (υποτίθεται) το θεικό της πρόσωπο (έχουμε δηλαδή επιφάνεια της θεάς). Σημειώστε ότι η Αθηνά, εκτός από θεά της σοφίας και του «φρόνιμου» πολέμου, επονομαζόταν και Έργανη (< έργο), ως προστάτισσα των τεχνών (της μεταλλοτεχνίας, των γυναικείων εργοχείρων κτλ.), και με αυτή την ιδιότητά της εμφανίστηκε εδώ.

Κι όπως μιλώντας τον προσφώνησε, τα λόγια της πετούσαν σαν πουλιά:
 «Θα πρέπει, αν κάποιος παραβγεί μαζί σου, να παραείναι πονηρός,
 330 να ξέρει πώς να ξεγελά τους άλλους στον κάθε δόλο,
 ακόμη κι αν θεός βρεθεί μπροστά σου.
 Είσαι αλήθεια φοβερός, πολύστροφε κι ακόρταγε στους δόλους,
 που μήτε εδώ, στην πατρική σου γη, δεν λες να σταματήσεις
 σκέψεις απατηλές και ιστορίες πλαστές —
 335 είναι το ριζικό σου αυτό.
 Αλλά καιρός να σταματήσουμε τα τέτοια μεταξύ μας,
 αφού κι οι δυο μας ξέρουμε καλά την ίδια τέχνη⁴
 αν είσαι εσύ μες στους θνητούς πρώτος στις αποφάσεις και στα πλάνα λόγια,
 εγώ φημίζομαι πως ξεχωρίζω σ' όλους τους θεούς
 340 και για το ξύπνιο μου μυαλό και για την πανουργία.
 Γιατί μην πεις δεν αναγνώρισες την Αθηνά Παλλάδα,
 τη θυγατέρα του Διός, που παραστέκομαι στον κάθε μόχθο σου, [...]
 345 και τώρα πάλι να 'μαι εδώ, μαζί σου υφαίνω
 το πανούργο πλάνο. Θα κρύψω πρώτα αυτά τα δώρα,
 όσα οι τίμιοι Φαίακες σου χάρισαν [...].
 349 Και θα σου πω μετά ποια βάσανα σου προορίζει η μοίρα
 350 να βαστάξεις στο στέρεο σπίτι σου — πρέπει να τα υπομείνεις,
 γιατί η ανάγκη το καλεί.
 Και προσοχή, μη φανερώσεις σε κανένα, άντρα ή γυναίκα,
 τον λόγο που επιστρέφεις μετά την τόση περιπλάνηση·
 αμίλητος τον κάθε πόνο σου να υποφέρεις,
 355 όποια βρισιά και βία σου μέλλεται, να τη δεχτείς.»
 [Ο Οδυσσέας αποδίδει στις μεταμορφώσεις της θεάς την αδυναμία του
 να τη γνωρίσει και —αμφιβάλλοντας ακόμη για τον τόπο— την παρακαλεί:]
 373 «[...] Πες μου λοιπόν αν είναι αλήθεια πως πατώ
 το χώμα της γλυκιάς πατρίδας.»
 375 Ανταποκρίθηκε η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας:
 «Τέτοιος ο νους σου πάντα εσένα και το φρόνημά σου,
 που εγώ δεν το βαστώ στη συμφορά σου μόνο να σ' αφήσω —
 είσαι και γνωστικός και ξύπνιος κι εύστροφος. [...]
 387 Μόνο που δεν το θέλησα με του πατέρα μου τον αδελφό,
 τον Ποσειδώνα, να τα βάλω — κρατούσε την οργή του αυτός,
 από θυμό που εσύ του τύφλωσες τον γιο.
 390 Έλα, σκοπεύω τώρα να σου δείξω σήματα της Ιθάκης, να πεισείς:
 αυτό είναι το λιμάνι του ενάλιου γέροντα, του Φόρκυνα·
 και να η μακρόφυλλη ελιά στου λιμανιού την κορυφή·
 εκεί στο πλάι της θα δεις χαριτωμένη τη θαμπή σπηλιά,
 τόπο ταμένο των νυμφών που λέγονται ναϊάδες —
 395 τη θολωτή κι ευρύχωρη σπηλιά, όπου κι εσύ τόσες θυσίες τελούσες [...].

5. Αθηνά με κορινθιακό κράνος.
 Χρυσό νόμισμα της Μακεδονίας,
 336-323 περίπου π.Χ.
 (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)

6. Ποσειδώνας με τρίαινα.
 Λεπτομέρεια από αμφορέα
 του 550-540 π.Χ. —αντίγραφο.
 (Κοπεγχάγη, Εθνικό Μουσείο)

4 (στ. 337-40) κι οι δυο μας ξέρουμε καλά την ίδια τέχνη [...] πανουργία. Η εξισωτική σχεδόν αυτή αντιστοιχία του Οδυσσέα με τη θεά της σοφίας αποτελεί τον μεγαλύτερο έπαινο για τον ήρωα και εξηγεί γιατί η Αθηνά τον είχε υπό την προστασία της.

- 397 Κι αυτό το καταπράσινο βουνό είναι το δασωμένο Νήριτο.»
 Έτσι μιλώντας η θεά, σήκωσε τη νεφέλη κι ο τόπος φανερώθηκε.
 Πλημμύρισε τότε χαρά βασανισμένος ο Οδυσσεάς και θεός,
 400 χαρούμενος σκύβει στη γη, το κάρπιμό της χάμα φίλησε,
 αμέσως σήκωσε τα χέρια του ψηλά κι ευχήθηκε στις Νύμφες:
 «Νύμφες ναΐαδες, θυγατέρες του Διός, έλεγα πως ποτέ μου πια
 δεν θα σας ξαναδώ· μα να που τώρα ευφρόσυνα υποδέχεστε
 τις φιλικές μου ευχές. Θα σας προσφέρουμε, όπως και πρώτα,
 405 δώρα, φτάνει να δώσει πρόθυμη του Δία η κόρη, που της αρμόζει
 η λεία του πολέμου, εγώ να ζω κι ο γιος μου να προκόψει.» [...]
 [Η θεά τον ενθάρρυνε και έκρυψε μαζί του τα δώρα στο βάθος της σπηλιάς.]
 Έστερα κάθισαν οι δυο στις ιερής ελιάς τον λάκκο,
 420 όπου και πήραν να σοκαζονται τον όλεθρο των αλαζονικών μνηστήρων.
 Πρώτη η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, μιλώντας είπε:
 «Ω διογέννητε Λαερτιάδη, Οδυσσεά πολύστροφε,
 καιρός σου να σκεφτείς το πώς θα βάλεις χέρι
 στους αλαζονικούς μνηστήρες, που τρία τώρα χρόνια
 425 καταπατούν το αρχοντικό σου· ορέγονται το ισόθεο ταίρι σου [...].
 427 Όμως εκείνη αν μέσα της οδύρεται τον γυρισμό σου,
 έξω σκορπά ελπίδες και υποσχέσεις στον καθένα
 429-30 με τα μηνύματα που στέλνει — ωστόσο ο νους της / άλλα μελετά.»
 Της αποκρίθηκε μιλώντας ο Οδυσσεάς πολύγλωσσος:
 «Απελπισία με πιάνει που το σκέφτομαι· μέλλονταν και σ' εμένα
 η μοίρα του Αγαμέμνονα, του Ατρείδη ο όλεθρος μες στο παλάτι,
 435 εάν εσύ, θεά, δεν εξηγούσες τα καθέκαστα με τη σωστή σειρά τους.
 Να πλέξεις όμως τώρα τη βουλή σου, το πώς αυτούς θα εκδικηθώ·
 μόνο να μείνεις στο πλευρό μου, θάρρος παράτολμο μέσα μου
 να σταλάξεις, μ' εκείνο ανάλογο της Τροίας,
 όταν τις απασπράπτουσες επάλξεις καταλύσαμε. [...]»
 443 Ανταποκρίθηκε η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας:
 «Υπόσχομαι να είμαι στο πλευρό σου, δεν θα σε λησμονήσω,
 445 όταν θα φτάσει η ώρα για το δύσκολο έργο. [...]
 448 Έλα τώρα κοντά μου, θα σε κάνω αγνώριστο σ' όλον τον κόσμο:
 στο λυγρό κορμί σου θα σουρώσω το ωραίο σου δέρμα,
 450 θα εξαφανίσω τα ξανθά μαλλιά της κεφαλής σου· θα ριξώ πάνω σου
 κουρέλια, να σε σιχαθεί όποιος σε δει ρακένδυτο·
 με τσίμπλες θα θολώσω τα περικόλλά σου μάτια,
 να δείχνεις στους μνηστήρες άσημος κι άσχημος,
 αλλά και στη γυναίκα και στον γιο σου που πίσω σου τον άφηρες.
 455 Πρόσεξε όμως, πρώτα στον χοιροβοσκό να φτάσεις,
 που νοιάζεται τους χοίρους αλλά και θέλει το καλό σου,
 457 τον γιο σου αγαπά, τη φρόνιμή σου Πηνελόπη σέβεται. [...]
 462 Εκεί λοιπόν να μείνεις, παρακαθήμενος να τον ρωτήσεις
 όλα τα καθέκαστα· εγώ στο μεταξύ στη Σπάρτη κατεβαίνω,
 με τις πανέμορφες γυναίκες, να φέρω πίσω τον Τηλέμαχο [...].»

γήθησέν τ' ἄρ' ἔπειτα πολύτλας
 δῖος Ὀδυσσεὺς /
 χαίρων ἢ γαῖῃ, κύσε δὲ ζειδωρον
 ἄρουραν <353-4>/399-400

7. Ο αναγνωρισμός της Ιθάκης.
 Χαρακτικό του Φλαμανδού Th. van
 Thulden, 1606-69. (Σαν Φρανσίσκο,
 Μουσείο Καλών Τεχνών)

Σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων

8. «Έστερα κάθισαν οι δυο στις
 ιερής ελιάς τον λάκκο» και άρχισαν
 να σχεδιάζουν τη μνηστηροφονία.

9. Ο Οδυσσεάς επαίτης.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Επίγραμμα ανώνυμου ποιητή

Ο Οδυσσέας απευθύνεται χαρούμενος στο νησί του:

►► Τι έμαθε τελικά ο ήρωας έπειτα από την πολύχρονη περιπλάνησή του;

Χαίρε, Ιθάκη! Έπειτα απ' τους αγώνες, τις πικρίες, που γνώρισα στη θάλασσα, φθάνω πασίκαρος στον όρμο σου επιτέλους. Τον Λαέρτη, τη σύζυγό μου και το λαμπρό να ιδώ τον γιο μου. Η αγάπη μου για σένα είναι γλυκύτατη· έμαθα τώρα: Τίποτε προσφιλέστερο απ' τους γονείς και την πατρίδα δεν υπάρχει.

[Τα αρχαία ελληνικά επιδεικτικά επιγράμματα (μτφρ. Β. Λαζανάς), ΙΧ βιβλίο της «Παλατινής Ανθολογίας», σ. 261, Αθήναι 1991]

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη δραματοποίηση του νόστου και της συνάντησης του Οδυσσέα με την Αθηνά; Λάβετε υπόψη α. ότι στην Ενότητα αυτή είναι διάχυτη η δραματική ειρωνεία ως τη στιγμή που ο ήρωας αναγνωρίζει την Ιθάκη (βλ. το Γ₈ της 4ης Ενότητας, σελ. 38)· β. ότι η δραματική ειρωνεία αποτελεί μορφή επιβράδυνσης της εξέλιξης του μύθου, που επαυξάνει το ενδιαφέρον του ακροατή για τη συνέχεια (βλ. και το 7ο σχόλιο της 6ης Ενότητας, σελ. 50).
- Ποια στοιχεία είναι αληθινά στην πλαστή ιστορία του Οδυσσέα; (στ. 286-323)
- Η Αθηνά προσφέρει προστασία στον Οδυσσέα, διότι ..... , ενώ απουσίαζε από τις θαλασσινές του περιπέτειες, επειδή δεν ήθελε ..... (συμπληρώστε τα κενά με βάση τους στίχους 329-340 και 376-389).
- Ποια είναι τα σημαντικότερα σημεία του σχεδίου της μνηστηροφονίας (με βάση τους στίχους 352-353 και 435 κ.ε.) και για ποιες εξελίξεις μάς προετοιμάζουν;
- Ποια στοιχεία ομορφιάς του Οδυσσέα υποδηλώνονται στους στίχους 448-452;
- Διαθεματική δραστηριότητα: Ο ξενιτεμός και ο νόστος – Ενδεικτικές υποενότητες:**
  - Ο νόστος του Οδυσσέα (βοηθοί και αντίπαλοι στον αγώνα του).
  - Αναφορές και σε άλλους νόστους, για τους οποίους γίνεται λόγος στην *Οδύσσεια* (του Νέστορα, του Αγαμέμνονα, του Μενέλαου, του Αίαντα του Λοκρού).
  - Τα προβλήματα της οικογένειας του Οδυσσέα, η αναζήτησή του, αναγνωρίσεις κατά την επιστροφή κτλ.
  - Η αποδημία και ο γυρισμός ως χαρακτηριστικό γνώρισμα των Ελλήνων από τα αρχαία ως τα νεότερα χρόνια (αποικισμοί, μεταναστεύσεις: αίτια, επιδιώξεις, αποτελέσματα).

[Για την εργασία αυτή μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία από τα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* της Α΄ και Β΄ Γυμνασίου (βλ. τις ενότητες «Η αποδημία, ο καημός της ξενιτιάς [...]»), από την *Αρχαία Ιστορία* (βλ. τα σχετικά με τους αποικισμούς), από τη Γεωγραφία (τόποι αποικισμού και μετανάστευσης), από το διαδίκτυο (ταξιδιωτικά μέσα κτλ.), και από ό,τι άλλο σχετικό βρείτε.]

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η αναγνώριση της Ιθάκης από τον Οδυσσέα ακολουθεί μια διαδικασία, που επαναλαμβάνεται και στους επόμενους αναγνωρισμούς, με τις αναγκαίες κάθε φορά προσαρμογές, γι' αυτό χαρακτηρίζεται **τυπική: 1.** (προϋποτίθεται) πολύχρονη απουσία εκείνου που αναγνωρίζει από αυτό που αναγνωρίζεται (συντομότερα: του αναγνωριστή από το αναγνωριζόμενο)· **2.** απομονώνονται τα αναγνωριστικά υποκείμενα (δηλαδή, ο αναγνωριστής και το αναγνωριζόμενο)· **3.** καλύπτεται το αναγνωριζόμενο· **4.** αποκαλύπτεται και υποβάλλεται σε δοκιμασία· **5.** ακολουθεί αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων.

►► Εντοπίστε τα στάδια αυτά στην αναγνωριστική διαδικασία της Ιθάκης από τον Οδυσσέα:

1. .... 2. ....
3. .... 4. ....
5. ....

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Ο Οδυσσέας στο καλύβι του Εύμαιου (Ξ, ο, π)
  - Η Αθηνά στη Σπάρτη — Επιστροφή του Τηλέμαχου (ο, π)
  - Συνάντηση του Τηλέμαχου με τον Οδυσσέα (π)
  - Ο πιστός υπηρέτης Εύμαιος (Ξ, ο, π)
  - Οι ενέργειες των μνηστήρων και της Πηνελόπης (π)

Α.1. Ραψωδία Ξ: *Ὀδυσσέως πρὸς Εὐμαιὸν ὁμιλία* (Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Εύμαιο)

Ο Εύμαιος καλοδέχτηκε και φιλοξένησε στο καλύβι του τον «ζητιάνο». Από τη μεταξύ τους συνομιλία ο Οδυσσέας: α. διαπίστωσε την αφοσίωση του υπηρέτη στον αφέντη του· β. τον άκουσε να απαριθμεί με περηφάνια τη μεγάλη κτηνοτροφική περιουσία του Οδυσσέα, στην οποία είχε κι αυτός συμβάλει, και να εκφράζει παράπονο που δεν είναι εκεί να δει την προκοπή του και να τον ανταμείψει· γ. τον είδε να αγανακτεί με τους μνηστήρες, που τρωγοπίνουν κάθε μέρα στο παλάτι, αλλά και να τον διαβεβαιώνει για τη συζυγική πίστη της Πηνελόπης, όπως και για το ενδιαφέρον της να ζητεί πληροφορίες από ξένους περαστικούς για τον άντρα της· δ. άκουσε, τέλος, για το ταξίδι του Τηλέμαχου στην Πελοπόννησο και για τη φονική ενέδρα των μνηστήρων.

Μετά το γεύμα, ο Οδυσσέας έδωσε στοιχεία της ταυτότητάς του: δήλωσε πάλι Κρητικός (πρβλ. ν286 κ.ε., σελ. 116) και διηγήθηκε μια εκτεταμένη πλαστή ιστορία παρεμβάλλοντας και αρκετά αληθινά στοιχεία.

Στο μεταξύ, βράδυ πια, οι βοσκοί/υπηρέτες του Εύμαιου έφεραν τα ζώα στο χοιροστάσιο και ετοιμάστηκε δείπνο με ιδιαίτερη φροντίδα για τον «ξένο». Επειδή όμως η νύχτα ήταν κρύα και βροχερή, ο Οδυσσέας διηγήθηκε μια άλλη πλαστή ιστορία, με αποτέλεσμα να εξασφαλίσει ζεστό σκέπασμα και ύπνο κοντά στη φωτιά, ενώ ο Εύμαιος ντύθηκε καλά και πήγε να κοιμηθεί κοντά στους χοίρους, για να έχει την έγνοια τους.

Α.2. Ραψωδία ο: *Τηλεμάχου πρὸς Εὐμαιὸν ἄφιξις* (Άφιξη του Τηλέμαχου στο καλύβι του Εύμαιου)

Την ίδια νύχτα η Αθηνά έφτασε στο παλάτι του Μενέλαου στη Σπάρτη και βρήκε τον Τηλέμαχο ξάγρυπνο και ανήσυχο πολύ για τον πατέρα του. Τον παρακίνησε να επιστρέψει αμέσως στην Ιθάκη, για να προστατέψει την περιουσία του από τους μνηστήρες και να προλάβει, είτε, έναν επικείμενο γάμο της μητέρας του. Τον ενημέρωσε και για την ενέδρα των μνηστήρων και του συνέστησε, όταν φτάσει στην Ιθάκη, να πάει μόνος του στο χοιροστάσιο. Ο Τηλέμαχος ανταποκρίθηκε αμέσως στις συστάσεις της θεάς.

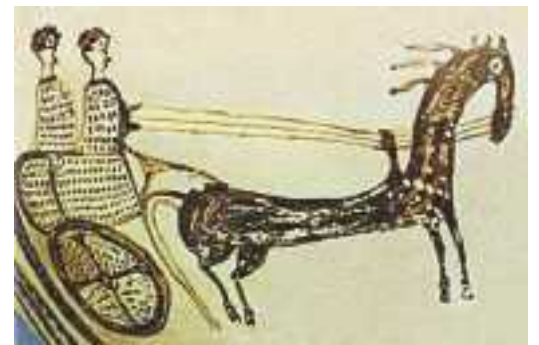
Έτσι, το πρωί (36η μέρα της *Ὀδύσσειας*), μόλις άκουσε ο Μενέλαος την απόφαση του επισκέπτη του να επιστρέψει στην Ιθάκη, ετοίμασε γεύμα αποκαιρετιστήριο και πολύτιμα δώρα φιλοξενίας, και ο Τηλέμαχος, συνοδευόμενος από τον γιο του Νέστορα, ταξίδεψε με άρμα τη μέρα εκείνη ως τις Φηρές (όπου διανυκτέρευσε πάλι) και την επομένη (την 37η μέρα) έφτασε στο λιμάνι της Πύλου. Αποκαιρέτησε εκεί τον συνοδό του και έδωσε εντολή στους ναύτες, που τον περίμεναν, να ετοιμαστούν για αναχώρηση.

Την ώρα εκείνη πλησίασε τον Τηλέμαχο ο μάντης Θεοκλύμενος, ως ικέτης του αυτοεξόριστος από το Άργος λόγω φόνου,¹ και εκείνος τον πήρε μαζί του. Με το ηλιοβασιλεμα, το καράβι απέπλευσε και όλη τη νύχτα ταξίδευε με τον Τηλέμαχο να έχει στον νου πώς θα αποφύγει την ενέδρα των μνηστήρων στην Αστερίδα.²

Το ίδιο βράδυ ο Οδυσσέας ξαγρυπνούσε στο καλύβι του Εύμαιου ζητώντας πληροφορίες για τη μητέρα και τον πατέρα του, αλλά και για τον ίδιο τον χοιροβοσκό: Ήταν,

1. Ο Οδυσσέας φτάνει στην καλύβα του Εύμαιου.
Σχέδιο του Φ. Δημητριάδη, 1894-1976, στη διασκευή της
Ὀδύσσειας για το Δημοτικό (1958).

2. Άρμα με δύο ηνιόχους. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας σε
κρατήρα του 1400 περίπου π.Χ. από τάφο
της Έγκωμης – διασκευή. (Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

1 Η αυτοεξορία του μάντη εξαιτίας φόνου υποδηλώνει ότι ήταν ισχυρή η αυτοδικία για τη λύση διαφορών (βλ. και ν288-9, σελ. 116).

2 Ο Τηλέμαχος έπρεπε κι αυτός να ταξιδέψει και να κινδυνέψει, για να παραλληλιστεί έτσι με τον πατέρα του. Παρακολούθησε στον χάρτη της σελίδας 6 το ταξίδι του, που ακολούθησε αντίστροφη πορεία από εκείνη της μετάβασής του στην Πύλο και στη Σπάρτη (στις ραψωδιές γ και δ, σελ. 46).

είπε, βασιλόπουλο, μικρόν όμως η Φοίνισσα τροφός του τον πήρε μαζί της σε φοινικικό καράβι και οι Φοίνικες έμποροι, περνώντας από την Ιθάκη, τον πούλησαν στον Λαέρτη· η Αντίκλεια τον ανάθρεψε σαν παιδί της και, όταν μεγάλωσε, τον εγκατέστησε στους αγρούς. Με τη συζήτηση, ο Οδυσσέας και ο Εύμαιος έφτασαν ως το πρωί (της 38ης μέρας). Την ώρα εκείνη ο Τηλέμαχος έφτανε στον πρώτο όρμο της Ιθάκης. Έδωσε εντολή στους ναύτες να συνεχίσουν το ταξίδι προς την πόλη, ανέθεσε σε σύντροφό του τη φιλοξενία του μάντη και πήρε τον δρόμο για το καλύβι.

Α.3. Ραψωδία π: Άναγνωρισμός Όδυσσέως υπό Τηλεμάχου

Τον Τηλέμαχο υποδέχτηκε ο Εύμαιος όπως πατέρας τον ξενιτεμένο γιο του, ενώ ο «ζητιάνος» παρακολουθούσε τη σκηνή κρύβοντας τη συγκίνησή του. Προκάλεσε όμως τον γιο του να μιλήσει για τα προβλήματά του και τον ενθάρρυνε.

Ο Τηλέμαχος έδωσε έπειτα εντολή στον Εύμαιο να αναγγείλει στην Πηνελόπη την άφιξή του. Μόλις έφυγε ο χοιροβοσκός, η Αθηνά —σόρατη για τον Τηλέμαχο— ξανάδωσε στον Οδυσσέα την αρχική μορφή του. Ακολούθησε αναγνώριση, ανταλλαγή πληροφοριών και συνεργασία πατέρα γιου για την εξόντωση των μνηστήρων.³

Ο Τηλέμαχος τους απαρίθμησε — 52 από το Δουλίχιο και 6 συνοδοί τους, 24 από τη Σάμη, 20 από τη Ζάκυνθο, 12 από την Ιθάκη και ο κήρυκας Μέδοντας, ο ασιδός Φήμιος και 2 θεράποντες = 108 μνηστήρες και 10 συνοδοί τους — και πρότεινε να αναζητήσουν συμμάχους, ο Οδυσσέας όμως τον βεβαίωσε ότι θα τους συμπαρασταθούν η Αθηνά και ο Δίας και κατέστρωσε αμέσως σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων.⁴

Η αφήγηση μας μεταφέρει κατόπιν από **το χοιροστάσιο στο παλάτι**, όπου η Πηνελόπη πληροφορήθηκε την επιστροφή του γιου της. Η είδηση όμως έφτασε και στους μνηστήρες, που αναστατώθηκαν· είδαν και το καράβι της ενέδρας τους να φτάνει άπρακτο **στο λιμάνι** και συγκεντρώθηκαν όλοι **στην αγορά**. Ο Αντίνοος πρότεινε νέο φοινικό σχέδιο για τον Τηλέμαχο και διανομή της περιουσίας του, πριν προλάβει, είπε, να αποκαλύψει τη βρόμικη ενέργειά τους στον λαό. Οι άλλοι σιώπησαν· διαφώνησε μόνο ο Αμφίνομος, αντιπροτείνοντας να διερευνήσουν πρώτα τις βουλές των θεών· όλοι συμφώνησαν μαζί του και επέστρεψαν **στο παλάτι**.

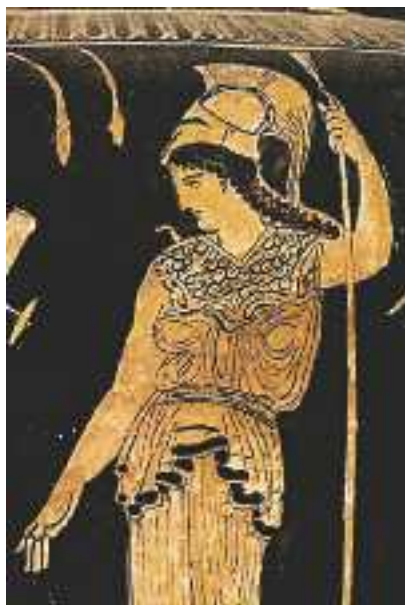
Η Πηνελόπη τα έμαθε όλα αυτά από τον κήρυκα Μέδοντα⁵ και οργισμένη απευθύνθηκε στον Αντίνοο κατηγορώντας τον και απαιτώντας να σταματήσουν όλοι τα αποτρόπαια σχέδιά τους. Προσάθησε να την καθησυχάσει υποκριτικά ο διπρόσωπος πάντα Ευρύμαχος,⁶ εκείνη όμως αποσύρθηκε αμίλητη **στην κάμαρή της**.

Το βράδυ, ο Εύμαιος επέστρεψε **στο καλύβι** — ο Οδυσσέας στο μεταξύ είχε μεταμφιεσθεί πάλι από τη θεά.

3. Ο Τηλέμαχος στο κατώφλι της καλύβας του Εύμαιου. Σχέδιο του Φ. Δημητριάδη στη διασκευή της Οδύσσειας για το Δημοτικό (1958).

» Περιγράψτε την πιο πάνω εικόνα.

4. Η Αθηνά με δόρυ και περικεφαλαία. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 410 π.Χ. (Ruvo, Museo Jatta)

- 3 **Η αναζήτηση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο** τελειώνει εδώ· πατέρας και γιος στο εξής θα συνεργάζονται με στόχο τη μνηστηροφονία και την ανάκτηση της εξουσίας από τον Οδυσσέα.
- 4 **Οι ομηρικοί ήρωες**, ενώ εμπιστεύονται τις θεικές υποσχέσεις, ενεργούν σαν να εξαρτώνται όλα από τους ίδιους.
- 5 **Ο κήρυκας Μέδοντας** παίζει διπλό ρόλο: οι μνηστήρες τον εμπιστεύονται και δεν φυλάγονται απ' αυτόν, εκείνος όμως ενδιαφέρεται για τη βασιλική οικογένεια — και θα αμειφθεί γι' αυτό κατά τη μνηστηροφονία.
- 6 **Ο Αντίνοος, ο Αμφίνοος και ο Ευρύμαχος** εκφράζουν τρεις διαφορετικούς τύπους, ως εκπροσώπους φαίνεται της ομάδας των μνηστήρων: σκληρός και αδίτακτος ο πρώτος, θεοφοβούμενος και μετριοπαθής ο δεύτερος, διπρόσωπος και υποκριτικός ο τρίτος.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α. Οδύσσεια (ξ26-39/<23-36> και 84-87/<72-75>)

— Την ώρα εκείνη ταίριαζε στα πόδια του σαντάλια, κόβοντας σε λουρίδες δέρμα καλόχρωμο βοδιού. [...] Και ξαφνικά αλυκτώντας είδαν τον Οδυσσέα οι σκύλοι, έπεσαν πάνω του γαβγίζοντας, εκείνος όμως πονηρός έσκυψε κάτω κι άφησε από το χέρι το ραβδί. Και μολοντούτο, εκεί στο χτήμα το δικό του, θα ζούσε τότε ένα κακό ντροπής, αν ο χοιροβοσκός δεν πέταγε το δέρμα που κρατούσε, αν δεν ορμούσε τρέχοντας να βγει προς την αυλόθυρα όπου, με δύναμη φωνάζοντας, απόδιωξε τους σκύλους πετώντας πέτρες. [...] (ξ26-39/<23-36>)

— Είπε, κι αμέσως με τη ζώνη του μάζεψε τον χιτώνα, έτρεξε στα μαντριά, όπου ασφαρίζονται κοπάδια οι χοίροι, επήρε δυο, έφερε δυο, τους σφάζει, τους καψάλισε, τους λιάνισε, τους πέρασε στις σούβλες. (ξ84-87/<72-75>)

- Προσέξτε πώς ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος σχολιάζει σ' ένα δικό του ποίημα μερικές λεπτομέρειες από την υποδοχή και τη φιλοξενία του «ζητιάνου» από τον Εύμαιο.

β. Οι άσημες λεπτομέρειες

Καθώς ο Εύμαιος, ο χοιροβοσκός, σηκώθηκε για να προλάβει τον ξένο, που τον αλυκτούσαν τα μαντρόσκυλα, του 'πεσε από τα γόνατά του τ' όμορφο, το καλοδουλεμένο δέρμα βοδιού που ετοιμάζε για τα σαντάλια του. Ύστερα, καθώς πορεύονταν να σφάζει τους δυο χοίρους για τη φιλοξενία του γέροντα, έσφιξε τη ζώνη του. Αυτά, —το δέρμα, τα σαντάλια του, το σφίξιμο της ζώνης— το μυστικό νόημά τους (πέρα από θεούς και μύθους, πέρα από σύμβολα και ιδέες), μόνο οι ποιητές τα νιώθουν.

(Γιάννης Ρίτσος, *Μαρτυρίες Β΄*, Κέδρος, Αθήνα 1966)

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ — ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς εφαρμόστηκε το σχέδιο που κατέστρωσε η Αθηνά στο τέλος της ραψωδίας ν και σε ποιους χώρους;
2. Ο Τηλέμαχος βιάζεται τώρα να επιστρέψει στην Ιθάκη, όπως βιαζόταν και πριν από περίπου έναν μήνα (στη ραψωδία δ, σελ. 46). Πώς μπορεί να εξηγηθεί η ενδιάμεση άπρακτη παραμονή του στη Σπάρτη;

Λάβετε πρώτα υπόψη σας τα εξής: Ο Τηλέμαχος είναι πρόσωπο ποιητικό/λογοτεχνικό, και ένα ποιητικό πρόσωπο «ζει» μόνο όσο διαρκεί ο ρόλος του μέσα στο έργο· όταν αποσύρεται από το προσκήνιο, παύει να υπάρχει ως τη στιγμή που θα χρειαστεί να ανασυρθεί, για να συνεχίσει τον ρόλο του. Το ίδιο ισχύει για τους ναύτες που περίμεναν άπρακτοι στο λιμάνι, για τους μνηστήρες που είχαν στήσει ενέδρα, όπως και για την Πηνελόπη, που τώρα επανέρχονται στο προσκήνιο. (Πρβλ. τα σημερινά πολυεπίπεδα σίριαλ, όπου οι ήρωες μιας ιστορίας ανασύρονται κάθε φορά στην κατάσταση που βρίσκονταν τη στιγμή που αποσύρθηκαν. Και θεωρούμε αυτονόητο ότι το ενδιάμεσο διάστημα, που γεμίζει με τη δράση των ηρώων παράλληλων ιστοριών, ήταν για εκείνους χρόνος νεκρός.)

3. Ο ποιητής επιφυλάσσει ιδιαίτερη μεταχείριση στον πιστό υπηρέτη Εύμαιο. Πού φαίνεται αυτό;
4. Στην Ενότητα αυτή είναι διάχυτη η (δραματική) ειρωνεία. Ποια στοιχεία την τρέφουν και πώς λειτουργεί;
5. Με την επιστροφή του Τηλέμαχου δραστηριοποιούνται πάλι οι μνηστήρες (μετά τη ραψωδία δ, σελ. 46): ποιοι ξεχωρίζουν ανάμεσά τους, τι φοβούνται, τι προτείνουν και τι αποκαλύπτουν οι προτάσεις τους; (με βάση τις τελευταίες παραγράφους της περίληψης της ραψωδίας π— δείτε και το σχόλιο 6).

5. Το καράβι της Κερύνειας. Αντίγραφο του πλοίου που ναυάγησε στα ανοιχτά της Κερύνειας μετά το 306 π.Χ.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ποια είναι τα σημαντικότερα γεγονότα των ραψωδιών ξ, ο, π;

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Υποδοχή του Τηλέμαχου από τον Εύμαιο
  - Συνάντηση του γιου με τον αγνώριστο ακόμη πατέρα του

1. Ο Εύμαιος υποδέχεται τον Τηλέμαχο.
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

» Πρβλ. και την 3η εικόνα της 20ής Ενόθητας (σελ. 121).

2. «Το πήρε ο θεός Οδυσσεάς είδηση...»

Υποδοχή του Τηλέμαχου και συνομιλία με τον Εύμαιο

ἦλθες, Τηλέμαχε, γλυκερὸν φάος!
<23>/28

*ἀλλ' ἄγε νῦν εἴσελθε, φίλον τέκος,
ᾧφρα σε θυμῷ / τέρφομαι*
<25-6>/30-31

5 Οι δυο τους πάλι, ο Οδυσσεάς και πλάι ο θεός κοιροβοσκός,
ανάβοντας χαράματα φωτιά, ετοιμάζαν το πρωινό τους [...].
Ωστόσο οι σκύλοι, που γαβγίζουνε τους ξένους, μόλις τον είδαν
τον Τηλέμαχο να πλησιάζει, έτρεξαν γύρω του κουνώντας την ουρά τους—
9 δεν τον εγάβγισαν. Το πήρε ο θεός Οδυσσεάς είδηση
που τα σκυλιά τον χάιδευαν με την ουρά τους, κι ήλθε στα αυτιά του
κτύπος από βήματα. Αμέσως γύρισε στον Εύμαιο μιλώντας [...]

15 [Και ανήγγειλε την άφιξη κάποιου γνωστού, αφού «δεν αλυκτούν οι σκύλοι».]
Δεν πρόλαβε να πει τον λόγο του, κι ο αγαπημένος γιος του
πρόβαλε στη θύρα. Τα 'χασε ο κοιροβοσκός,
κι όπως πετάχτηκε όρθιος, του πέφτουν οι κούπες απ' το χέρι,
20 που τις ετοιμάζε να συγκεράσει κρασί σπινθηροβόλο.
Τρέχοντας, με τον κύρη του αντικρίστηκε και βουρκωμένους τον ασπάστηκε
στην κεφαλή, στα δυο ωραία του μάτια, στα δυο του χέρια.
Με πόση αγάπη ένας πατέρας υποδέχεται τον γιο του,
που γύρισε επιτέλους από χώρα μακρινή πάνω στα δέκα χρόνια,
25 μοναχογιός μονάκριβος, μεγαλωμένος με βάσανα και κόπο·
έτσι και τον θεόμορφο Τηλέμαχο τον έσφιξε στην αγκαλιά του
ο θεός! κοιροβοσκός και τον εγέμισε φιλήματα,
σάμπως να γλίτωσε από θάνατο.

30 Ολοφυρόμενος τον προσφωνούσε και σαν πουλιά τα λόγια του πετούσαν:
«*Ἦλθες, γλυκό μου φως!* Κι εγώ δεν έλεγα πως θα σε ξαναδούν τα μάτια μου,
αφότου εμίσειψες με το καράβι σου στην Πύλο.
Μα τώρα εμπρός, κόπιασε μέσα, παιδί μου αγαπημένο,
να σε χαρεί η ψυχή μου βλέποντας πως είσαι πάλι εδώ,
φτασμένος απ' τα ξένα. [...]

37 Κι ο συνेतός Τηλέμαχος ανταποκρίθηκε:
«Μεγάλη μου χαρά, καλέ μου γέροντα· για τη δική σου εξάλλου χάρη
βρίσκομαι εδώ, για να σε δουν τα μάτια μου, τον λόγο σου
40 ν' ακούσω, ανίσως είναι ακόμη στο παλάτι η μάνα μου [...].»

44 Πήρε ξανά τον λόγο ο Εύμαιος, της συντροφιάς του ο πρώτος:
45 «Μένει και παραμένει στο παλάτι, καρτερικά υπομένοντας·
φεύγουν οι μέρες της κι οι νύχτες όλες,
χάνονται μες στη συμφορά, κι αυτή μουσκεύει με τα δάκρυά της.»

Είπε, και πήρε από το χέρι του το χάλκινό του δόρυ.
Εκείνος μέσα πέρασε πατώντας το λίθινο κατώφλι,

I (στ. 25) ο θεός κοιροβοσκός: Ο χαρακτηρισμός *θεός/δίας* (< Ζεύς/Διός), που αποδίδεται συνήθως σε σημαντικούς ήρωες (βλ. π.χ. τον στίχο 7), αποτελεί ένδειξη της συμπάθειας που τρέφει ο ποιητής για τον Εύμαιο (βλ. και το σχόλιο 3).

- 50 προχώρησε κι ο Οδυσσεάς υποχώρησε, πήγε ο πατέρας του να σηκωθεί,
αλλά από μέρους του ο Τηλέμαχος τον εμποδίζει λέγοντας:
«Κάθισε, ξένη μου· θα βρούμε εμείς αλλού τη θέση μας
σ' αυτή τη σάνη· δική μας είναι [...]»
- 55 Έτσι του μίλησε, κι αυτός μετακινήθηκε και ξανακάθισε·
τότε ο χοιροβοσκός έστρωσε κάτω κλοερά κλαδιά κι απάνω τους
προβιά, όπου κι ακούμπησε ο αγαπημένος γιος του Οδυσσεά.
Ευθύς τους έφερε μπροστά τους πινάκια
με κρέατα ψημένα, όσα περίσσειψαν από το χθεσινό τους δείπνο.
60 Κι ακόμη με σπουδή γέμισε τα πανέρια τους ψωμί και συγκερνούσε
στη γαβάθα το γλυκόπιστο κρασί —
πήγε μετά κι αντίκρυ κάθισε στον θείο Οδυσσεά.
Εκείνοι τότε απλώνουν στο έτοιμο φαγητό τα χέρια τους,
κι όταν εκόρεσαν τον πόθο τους για το φαΐ και το πιστό,
65 γύρισε ο Τηλέμαχος στον θεϊκό χοιροβοσκό και τον προσφώνησε:
«Πες μου, παππούλη,² από πού μας ήλθε ο ξένος; πώς έτσι και τον έφεραν
προς την Ιθάκη οι ναυτικοί; για ποια γενιά τους καμαρώνουν;
Γιατί φαντάζομαι δεν έφτασε πεζός αυτός στα μέρη μας.»
Και τότε, Εύμαιε χοιροβοσκέ, πήρες τον λόγο κι αποκρίθηκες³:
70 «Και βέβαια θα σου πω, παιδί μου, όλη την αλήθεια.
Για τη γενιά του από τη μεγάλη Κρήτη καμαρώνει·
λέει πως περιπλανώμενος γνώρισε παραδέρνοντας
πολλών ανθρώπων πολιτείες, γιατί ένας δαίμονας του όρισε τη μοίρα αυτή·
πως τώρα ξέφυγε από καράβι Θεσπρωτών — έτσι πως έφτασε
75 στη σάνη μου. Εγώ σ' τον παραδίδω, και κάμε τον εσύ ό,τι θελήσεις [...]»
77 Ο συνετός Τηλέμαχος αντιμιλώντας είπε:
«Εύμαιε, δάγκωσε αλήθεια την ψυχή μου ο λόγος σου·
γιατί πώς θα μπορούσα εγώ τον ξένο να δεξιωθώ στο σπίτι μου;
80 Είμαι ακόμη νέος πολύ, δεν εμπιστεύομαι τα χέρια μου,
για ν' αποκρούσω κάποιον, αν πρώτος αγριέψει. [...]»
87 Τον ξένο ωστόσο που έφτασε στο υποστατικό σου εδώ
υπόσχομαι πως θα τον ντύσω με χλαίνη και χιτώνα, ωραία ρούχα,
πως θα του δώσω ξίφος δίκικοπο και πέδιλα στα πόδια του —
90 μετά θα τον ξεπροβοδίσω όπου η ψυχή κι η όρεξή του θέλουν.
Αν πάλι προτιμάς, λέω να τον κρατήσεις στο καλύβι σου
κι εσύ να τον φροντίζεις· εγώ θα στείλω ρούχα εδώ
και το απαραίτητο ψωμί για την τροφή του, να μη σου γίνει βάρος [...].
95 Όμως εκεί, με τους μνηστήρες, δεν θα τον άφηνα εγώ

3. Πινάκιο/πιάτο της κλασικής εποχής. (Αρχαιολογικό Μουσείο Μαραθώνα)

ἄττα, πόθεν τοι ξένος ὄδ' ἵκετο;
πῶς δέ ἐ ναῦται / ἤγαγον εἰς
Ἰθάκην; <57-8>/66-7

τὸν δ' ἄταμειβόμενος προσέφη,
Εὐμαιε συβῶτα <60>/69

4. Κύπελλο από τις ανασκαφές του 1930 στην Ιθάκη.

5. Σιδερένιο βασιλικό ξίφος του 600 περίπου π.Χ. από το Κούριο. (Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

- 2 (στ. 66) παππούλη/ἄττα: Ο τύπος ἄττα είναι αρχαία ινδοευρωπαϊκή λέξη, που υποδηλώνει οικειότητα· στα ελληνικά επιβίωσε μόνο ως προσφώνηση — και στην *Οδύσσεια* μόνο για τον Εύμαιο.
- 3 (στ. 69) Και τότε, Εύμαιε χοιροβοσκέ, πήρες τον λόγο κι αποκρίθηκες: Προσφωνώντας ο ποιητής τον Εύμαιο σε δεύτερο πρόσωπο (μόνο σ' αυτόν στην *Οδύσσεια*), εκφράζει τη συμπάθειά του για τον πιστό αυτόν υπηρέτη αλλά και τη συμμετοχή του στη συζήτηση, λες και είναι μέλος της παρέας τους.

να ῥθει. *Είναι το θράσος τους μεγάλο και ξεδιάντροπο,*
 μην τον κλειάσουν, οπότε η λύπη μου θα γίνει ασήκωτη. [...]

100 Πήρε τον λόγο τώρα και του μίλησε βασιανισμένος ο Οδυσσέας και θεός:

«Φίλε, θαρρώ πως επιτρέπεται να πω κι εγώ τον λόγο μου.

Σ' ακούω αλήθεια κι η καρδιά μου γίνεται κομμάτια,
 με τις ξεδιαντροπιές που λέτε των μνηστήρων, όσα μες στο παλάτι
 μηχανεύονται και δεν σε λογαριάζουν, ας είσαι αυτός που είσαι.

105 Πες μου, [...] μήπως από φωνή θεού

σ' εκθρεύεται ο λαός; ή πικραμένος κατηγορείς

τ' αδέλφια σου; Κι όμως σ' αυτά στηρίζεται

όποιος συναγωνίζεται μαζί τους, αν έχει σηκωθεί φιλονικία μεγάλη.

Νέος ας ήμουνα κι εγώ, αν είχα το κουράγιο σου,

110 να ῥμουνα ο γιος του άψογου Οδυσσέα· [...]

112 τότε επιτόπου να μου κόψει το κεφάλι ο κάθε ξένος,

αν δεν γινόμουνα σ' όλους αυτούς η συμφορά τους [...].

115 Αν πάλι, έναν εμένα, οι πολλοί με δάμαζαν,

καλύτερα μες στο παλάτι μου νεκρός να πέσω χτυπημένος,

παρά να βλέπουν συνεχώς τα μάτια μου τα ανόσια έργα τους· [...].»

122 Ανταποκρίθηκε στα λόγια του ο φρόνιμος Τηλέμαχος:

«Ξένε, ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές θα σου μιλήσω.

Μήτε ο λαός μ' εκθρεύεται κι είναι βαρύς μαζί μου,

125 μήτε τ' αδέλφια μου κατηγορώ, που όποιος συναγωνίζεται μαζί τους,

βρίσκει σ' αυτά πράγματι στήριγμα, αν σηκωθεί φιλονικία μεγάλη.

Γιατί ο Κρονίδης τη γενιά μας μονόκληρη την έκαμε:

μοναχογιά τον γέννησε ο Αρκείσιος τον Λαέρτη,

μοναχογιά ο Λαέρτης τον πατέρα μου Οδυσσέα·

130 κι ο Οδυσσέας πάλι μόνο εμένα έσπειρε και μ' άφησε⁴

σε τούτο το παλάτι, αλλά δεν πρόλαβε το όφελος να δει.

Και να στο σπίτι τώρα χιλιάδες οι κακόβουλοι ξεφύτρωσαν· [...]

136 τόσο της μάνας μου οι μνηστήρες, τόσο λυμαίνονται⁵ το βιος μου.

Κι εκείνη μήτε αρνείται τον μισητό της γάμο μήτε μπορεί

να βάλει τέλος στην υπόθεση· στο μεταξύ τρων κι αφανίζουν

οι μνηστήρες τ' αγαθά μου· ακόμη λίγο, θα με φαν κι εμένα ολόκληρο —

140 όμως αυτά το ξέρω πως είναι στο χέρι των θεών.

Και τώρα, γέροντά μου, όσο μπορείς πιο γρήγορα, πήγαινε

στη συλλογισμένη Πηνελόπη, το νέο να πεις πως είμαι σώος,

πως έφτασα καλά από την Πύλο. Εγώ προς το παρόν θα μείνω εδώ.

144-5 Εσύ γύρισε πάλι πίσω, αφού μόνο σ' εκείνην / αναγγείλεις το μήνυμά μου·

από τους Αχαιούς άλλος κανείς μην πάρει είδηση,

αφού πολλοί θέλουν και μελετούνε το κακό μου.» [...]

170 Μιλώντας έτσι, τον ξεσήκωσε· έπιασε αμέσως τα σαντάλια του στο χέρι

171-2 και τα ῥδισε ο χοιροβοσκός στα πόδια του — / ύστερα κίνησε να πάει στην πόλη.

λίην γάρ άτάσθαλον ύβριν έχουσι
 <86>/96

► Συνομιλία του «ξένου» με τον Τηλέμαχο

6. «Νέος ας ήμουνα κι εγώ, αν είχα το κουράγιο σου...»

βουλομήνη κ' έν έμοϊσι
κατακτάμενος μεγάροισι /
τεθνάμεν ή τάδε γ' αϊέν άεικέα
έργ' όράσθαι <106-7>/116-7

7. Ο Δίας σε αργυρό νόμισμα της Μακεδονίας (310-290 π.Χ.). (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)

► Ο Τηλέμαχος δίνει εντολή στον Εύμαιο να ενημερώσει την Πηνελόπη για την επιστροφή του

4 (στ. 128-30) Το γενεαλογικό δέντρο της βασιλικής οικογένειας της Ιθάκης: Αρκείσιος → Λαέρτης → Οδυσσέας → Τηλέμαχος.

5 (στ. 136) τόσο λυμαίνονται το βιος μου: τόσο ρημάζουν/καταστρέφουν την περιουσία μου.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Απόσπασμα δημοτικού τραγουδιού

Καλύτερα να σκοτωθώ, **καλλιιά** ἔχω να ποθάνω,
παρά να έχω την ντροπή στον κόσμο τον απάνω.

καλλιιά: καλύτερα

(Από το βιβλίο του Αναστασιάδη, ό.π., σ. 155)

► Πώς αντιμετωπίζουν την προσβολή ο ήρωας του πιο πάνω δημοτικού τραγουδιού και ο Οδυσσεύς; (στ. 115-117)

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια τεχνική χρησιμοποιεί ο ποιητής στη σκηνή της άφιξης του Τηλέμαχου στο καλύβι και τι πετυχαίνει;
2. Πώς συμπεριφέρεται ο Τηλέμαχος προς τον Εύμαιο και τον «ξένο»;
3. Σε ποιο σημείο της συνομιλίας Τηλέμαχου-Εύμαιου παρεμβαίνει ο «ξένος» και τι φαίνεται να επιδιώκει;
4. Εντοπίστε την τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων» (στ. 105 κ.ε.) και προσδιορίστε τη λειτουργία της (αφού θυμηθείτε το Β₁ της 16ης Ενότητας, σελ. 105).
5. Να διακρίνετε α. χαρακτηριστικές λεπτομέρειες (κυρίως στους στ. 5-20) και β. μεταφορικές εκφράσεις (κυρίως στους στ. 78, 93, 97, 102, 132).

8. Η Πηνελόπη πολιορκείται από τους μνηστήρες. Έργο του Βρετανού ζωγράφου J.W. Waterhouse, 1849-1917. (Gallery και Μουσείο Τέχνης, Άμπερντιν Μ. Βρετανίας)

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Να περιγράψετε (σε 4-5 γραμμές) τη συμπεριφορά του Οδυσσέα εστιάζοντας κυρίως στην αυτοσυγκράτησή του και στο μάθημα παλικαριάς που δίνει στον γιο του.

.....

.....

.....

.....

.....

1. Η Αθηνά σε νόμισμα της Κάτω Ιταλίας – 5ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο
  - Κατάστρωση σχεδίου αντιμετώπισης των μνηστήρων

- [Όταν έφυγε ο Εύμαιος, η Αθηνά κάλεσε τον Οδυσσέα έξω από το καλύβι, και του είπε:]
- 185 «Λαερτιάδη διογέννητε, ω πολυμήχανε Οδυσσέα, έφτασε η ώρα, ομολογήσου τώρα στο παιδί σου, μην του κρύβεσαι· οι δυο να συνταιριάζετε τον φόνο των μνηστήρων και τον χαλασμό τους, κι ύστερα κατεβαίνετε στη δοξασμένη πόλη. Αλλά κι εγώ δεν πρόκειται να σας αφήσω για πολύ — φλέγομαι αλήθεια να μπω σ' αυτή τη μάχη.¹»
- 190 Είπε, και τον ακούμπησε τον Οδυσσέα η Αθηνά με το χρυσό ραβδί της. Του φόρεσε γύρω στο στήθος πουκαμίσια καθαρή και πανωφόρι. Και ξαφνικά ξανάνιωσε, έδειξε πιο ψηλός· το δέρμα του έγινε πάλι μελαχρινό, τα μάγουλά του τσίτωσαν, και μαύρισε το γένη γύρω στο πιγούνι.
- 195 Το έργο της τελειώνοντας, απομακρύνθηκε η θεά· ο Οδυσσέας όμως προχωρούσε τώρα στην καλύβα. Τον είδε ο γιος του κι έμεινε έκθαμβος, γύρισε αλλού το βλέμμα του με δέος, μήπως του φανερώθηκε κάποιος θεός.
- 200 Κι όπως του μίλησε, πέταξαν σαν πουλιά τα λόγια του: «Αλλιώςτικος φαντάζεις τώρα, ξένε, παρ' ό,τι πριν· άλλα τα ρούχα σου, άλλαξε και το δέρμα σου. Ανίσως είσαι ένας θεός απ' όσους τον απέραντο ουρανό κρατούν, σπλαχνίσου μας, κι εμείς θα σου προσφέρουμε
- 205-6 θυσία ευχάριστη, δώρα από δουλεμένο μάλαμα. / Μόνο ελέησέ μας.» Πήρε τον λόγο τότε κι αποκρίθηκε βασανισμένος ο Οδυσσέας και θείος: «Όχι, θεός δεν είμαι, πώς με φαντάστηκες αθάνατο; Είμαι ο πατέρας ο δικός σου· που εσύ για χάρη του στενάζεις
- 210-11 και πολλά υποφέρεις, σηκώνοντας τα βάρη από βίαιες πράξεις / άλλων ανδρών.» Μιλώντας, φίλησε τον γιο του κι άφησε να κυλήσουνε από τις παρειές στο χώμα δάκρυα, που πριν με τόση επιμονή τα συγκρατούσε. Αλλά ο Τηλέμαχος δεν ήθελε να το πιστέψει πως έβλεπε μπροστά του τον πατέρα του, γι' αυτό πήρε ξανά τον λόγο και του μίλησε:
- 215 «Όχι, δεν είσαι ο Οδυσσέας εσύ, δεν είσαι εσύ ο πατέρας μου· ένας θεός θα με μαγεύει, για να στενάζω και να οδύρομαι / ακόμη πιο πολύ. Γιατί δεν θα μπορούσε κανείς θνητός, με το δικό του το μυαλό,
- 220 να φανταστεί το έργο αυτό· εκτός κι αν τον συνέτρεχε²
- 221-2 κάποιος θεός που εύκολα, αν θέλει, κάνει τον γέρο νέο / και τον νέο γέρο.

Η Αθηνά δίνει εντολές στον Οδυσσέα, αίρει* την παραμόρφωσή του και ο Τηλέμαχος αιφνιδιάζεται

2. «Όχι, [...] δεν είσαι εσύ ο πατέρας μου...»

Ο Οδυσσέας αποκαλύπτεται και αναγνωρίζεται από τον Τηλέμαχο

1 (στ. 189-90) φλέγομαι αλήθεια να μπω σ' αυτή τη μάχη: Η Αθηνά προβάλλει εδώ με την πολεμική της ιδιότητα.
2 (στ. 220-1) εκτός κι αν τον συνέτρεχε κάποιος θεός: εκτός κι αν τον βοηθούσε κάποιος θεός.

Εσύ πρωτύτερα ήσουν γέρος, ντυμένος με άσχημα κουρέλια,
και τώρα μοιάζεις στους θεούς που τον απέραντο ουρανό κρατούν.»

225

Του αντιμίλησε έπειτα ο Οδυσσέας πολυμήχανος:
«Τηλέμαχε, όχι, δεν σου πρέπει με τον πατέρα σου στο πλάι,
να αποθαυμάζεσαι τόσο πολύ και να αμφιβάλλεις.

230-1

Δεν πρόκειται άλλος Οδυσσέας να φτάσει εδώ·
είναι μπροστά σου κι είμαι εγώ· που πάτησα τα πατρικά μου χώματα
μετά από πάθη φοβερά κι από μεγάλη περιπλάνηση — / είκοσι χρόνια πάνε τώρα.
Το έργο αυτό που βλέπεις και θαυμάζεις, είναι της Αθηνάς που της αρμόζει
του πολέμου η λεία· εκείνη μ' έκανε όπως θέλει και μπορεί,
τη μια να μοιάζω με φτωχό ζητιάνο,

235

την άλλη νέος που φορεί στο σώμα του ωραία ρούχα. [...]»

239

Μιλώντας, υποχώρησε και κάθισε, αλλά ο Τηλέμαχος
χύθηκε πάνω του οδυρόμενος, και βουρκωμένος τώρα τον αγκάλιασε.

240

Τότε τους συνεπήρε και τους δυο του θρήνου ο ίμερος³
σπαραχτικά θρηνούσαν, πιο δυνατά κι από πουλιά,
σαν αετοί, γύπες γαμψώνυχοι, που τα μικρά τους
κυνηγοί τούς άρπαξαν, προτού ξεπεταρίσουν·

245

τόσο πικρό και το δικό τους δάκρυ από τα βλέφαρά τους κύλησε.
Και θα μπορούσε ο οδυρμός τους να κρατήσει ώσπου να δύσει ο ήλιος,
αν ο Τηλέμαχος δεν προσφωνούσε τον πατέρα του:

«Με ποιο καράβι, αγαπημένε μου πατέρα, ποιοι ναυτικοί
σ' έφεραν στην Ιθάκη; για ποια γενιά καμάρωναν;
Φαντάζομαι δεν έφτασες στα μέρη μας πεζός.»

250

Αμέσως του αποκρίθηκε βασανισμένος ο Οδυσσέας και θεός:

«Παιδί μου, την αλήθεια θέλω να σου πω·
οι Φαίακες, θαλασσινοί διάσημοι, μ' οδήγησαν — ξεπροβοδούν αυτοί
κι άλλους πολλούς, όποιον πατήσσει στο νησί τους. [...]

259

Κι έφτασα εδώ με σύσταση της Αθηνάς,

260

να αποφασίσουμε μαζί τον φόνο των εκθρών μας.

Έλα λοιπόν, λογάριασε και μέτρησέ μου τους μνηστήρες [...].»

[Ο Τηλέμαχος τους απαριθμεί⁴ και αποφασίζουν τρόπο αντιμετώπισής τους.]

298

«[...] / Μα τώρα εσύ, μόλις φανεί στον ουρανό η Αυγή, πήγαινε
σπίτι, ανακατέψου πάλι με τους περήφανους μνηστήρες —
εμένα θα με κατεβάσει αργότερα στην πόλη ο χοιροβοσκός,
με τη μορφή ενός γέρου, κουρελή ζητιάνου.

300

Κι αν μέσα στο ίδιο μου το σπίτι εκείνοι με καταφρονήσουν,
να μείνει ψύχραιμη η καρδιά σου, βλέποντας
το κακό που πάσχω· ακόμη κι αν στο πάτωμα με σύρουν απ' τα πόδια

305

να με πετάξουν έξω, ή ρίξουν τις βολές τους πάνω μου, βλέπε
και κάνε εσύ υπομονή. Μόνο με λόγια μαλακά τους λες

τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη
πολύμητις Ὀδυσσεὺς <201>/225

3. Η αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο. Έργο του Γάλλου ζωγράφου L. Doucet, 1880. (Παρίσι, Ανωτάτη Εθνική Σχολή Καλών Τεχνών)

τὸν δ' αὖτε προσέειπε πολύτλας
δῖος Ὀδυσσεὺς <225>/251

Ο Οδυσσέας καταστρώνει σχέδιο δράσης

4. Ασπίδα. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 6ου αι. π.Χ. (Αρέτσο, Κρατικό Μουσείο)

3 (στ. 241) τους συνεπήρε [...] του θρήνου ο ίμερος: τους συνεπήρε ο πόθος να θρηνηθούν (ίμερος = πόθος)

4 Βλέπε την απαρίθμηση των μνηστήρων στην περίληψη της ραψωδίας π (20ή Ενότητα, σελ. 121).

- 310 τις αφροσύνες τους να σταματήσουν. Αυτοί, είναι σίγουρο,
 δεν θα σ' ακούσουν· γιατί τους μέλλεται η μοιραία μέρα.
 Αλλά και κάτι άλλο έχω να σου πω, να το φυλάξει ο νους σου:
 μόλις φωτίσει το μυαλό μου πολύβουλη η Αθηνά,
 εγώ κουνώντας το κεφάλι θα σου κάνω νεύμα, πιάνεις εσύ τότε
 το νόημα, κι αμέσως σηκώνεις τα όπλα του πολέμου
 που παραμένουν στη μεγάλη αίθουσα⁵ — να τα μαζέψεις όλα
 στη γωνιά της πάνω κάμαρης. [...]
- 324 Μόνο για μας τους δυο άφησε μέσα δυο σπαθιά, δυο δόρατα,
 325 και δυο σκουτέρια από βοδίσιο δέρμα· πρόχειρα να 'ναι,
 όταν διαλέξουμε την ώρα να εφορμήσουμε. Μετά η Παλλάδα Αθηνά
 θα τους μαγέψει αυτούς, αλλά κι ο Δίας βαθυστόχαστος.
 Και κάτι ακόμα θα σου πω, να το θυμάσαι·
 αν είσαι γιος μου κι αίμα μου, κανείς μην πάρει είδηση
 330 πως ο Οδυσσέας βρίσκεται στο σπίτι. Μήτε ο Λαέρτης να το μάθει
 μήτε ο χοιροβοσκός μήτε άλλος άνθρωπος δικός μας —
 ούτε κι η ίδια η Πηνελόπη.
 Μόνο εσύ κι εγώ, μαζί να δούμε των γυναικών το φρόνημα
 και λέω να δοκιμάσουμε τους άλλους δούλους· αν κάποιος μας τιμά
 335 και μας φοβάται, και ποιος καθόλου δεν μας λογαριάζει
 κι εσένα σε ατιμάζει, κι ας είσαι αυτός που είσαι.»

5. Χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς
 του 3ου αι. π.Χ. (Αθήνα,
 Εθν. Αρχαιολ. Μουσείο)

Β'. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αναγνώριση του Ορέστη από την αδελφή του, την Ηλέκτρα

[Η Ηλέκτρα ζούσε δυστυχισμένη στα ανάκτορα των Μυκηνών, όπου βασίλευε ο Αίγισθος και η Κλυταιμνήστρα (μετά τη δολοφονία του Αγαμέμνονα), και περίμενε εκδικητή τον Ορέστη, που μικρόν τον είχε φυγαδέψει στη Φωκίδα. Στο ακόλουθο απόσπασμα ο Ορέστης, που έχει επιστρέψει, συναντά την αδελφή του.]

Ηλ. Ξέρεις ποιον καλούσα στις ευχές μου;

Ορ. Ξέρω. Τον Ορέστη λαχταρούσες· λιώνοντας.

Ηλ. Και που τον λαχταρούσα μήπως εισακούστηκα;

Ορ. Εγώ είμαι. Μην ψάχνεις άλλον από μένα.

Ηλ. Ξένε, γιατί; Κακό μου πλέκεις δόλο;

Ορ. Ο ίδιος τότε· εναντίον μου.

Ηλ. Περιπαίζεις τα δεινά μου.

Ορ. Και τα δικά μου τότε.

Ηλ. Ορέστη να σε πω; Είσαι ο Ορέστης;

Ορ. Τον Ορέστη βλέπεις. Το απίστευτο.

[Ο Ορέστης παρουσιάζει σημάδια που πείθουν την αδελφή του
 — και συνεχίζει:]

Κράτα την· κράτα την τη χαρά σου μην ξεσπάσει.

Μας μισούν οι πιο δικοί μας.

Ηλ. Αχ λαχτάρα γλυκιά του πατρικού μου. Μόνη!

Δάκρυα και ελπίδα μου

Της γενιάς μας σωτήρα

Τα χέρια σου τα δυνατά θα το ξαναπάρουν

το πατρικό μας.

Των ματιών μου χαρά είσαι· τετράδιπλη.

Πατέρα μου σε λέω

Μάνα μου είσαι. [...] Εκείνην τη μισώ.

Και της σφαγμένης αδερφής μας [= της Ιφιγένειας]

είσαι ο πιστός ο αδερφός. Ο εκδικητής.

Να μας συντρέξει μόνο η Ισχύς και η Δίκη

και πάνω απ' όλους ο Δίας ο μέγιστος.

(Αισχύλος, *Χοηφόροι*, σσ. 216-245, μτφρ. Κ. Τοπούζης, εκδ.

Επικαιρότητα, Αθήνα 1991)

5 (στ. 312-3) Φαίνεται ότι συνήθιζαν να διατηρούν τα όπλα κρεμασμένα στους τοίχους του ανδρωνίτη/του «μεγάρου».

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η Αθηνά στους στ. 185-190 έδωσε στον Οδυσσέα τρεις εντολές:
  - α. ....,
  - β. ....,
  - γ. ....
 και μία υπόσχεση: .....
 που προοικονομεί .....
2. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο έγινε η αναγνώριση α. του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο (στ. 196-260) και β. του Ορέστη από την Ηλέκτρα (στο παραπάνω «παράλληλο κείμενο»). Τι διαπιστώνετε; (συμβουλευτείτε πρώτα το Δ΄ της 19ης Ενότητας, σελ. 119).
3. Ποιες συναισθηματικές καταστάσεις ζει ο Τηλέμαχος μέχρι να αναγνωρίσει τον πατέρα του; και πώς μπορεί να δικαιολογηθούν;
4. Στην παρομοίωση των στίχων 242-245 υπάρχει διαφορά στους όρους που παρομοιάζονται: οι αετοί θρηνούν επειδή έχασαν τα μικρά τους, ενώ ο Οδυσσέας κι ο Τηλέμαχος επειδή συναντήθηκαν. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η διαφορά;

6. Αιχμή δόρατος από τη Μακεδονία (6ος αι. π.Χ.).

7. Σπαθί από τις Μυκήνες (16ος αι. π.Χ.).

8. Κεφαλή χρυσού σκήπτρου με γυπαετούς από το Κούριο, τέλη 13ου/αρχές 12ου αι. π.Χ. (Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Συμπληρώστε τα ακόλουθα κενά με βάση τους στ. 298 κ.ε.

Το σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων προβλέπει:

- α. Ο Τηλέμαχος και ο Οδυσσέας-ζητιάνος να .....
- β. Ο Τηλέμαχος να υπομένει .....
- γ. και να μεταφέρει .....
- δ. Να μη μάθει κανένας ότι .....
- ε. Να δοκιμάσουν μαζί .....

►► Ποια σημεία του σχεδίου αυτού επιβεβαιώνουν περισσότερο την προνοητικότητα του Οδυσσέα;

.....
 .....

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Ο Τηλέμαχος στο παλάτι: ενημερώνει τη μητέρα του και φροντίζει διακριτικά τον «ξένο»
  - Ο Άργος αναγνωρίζει τον Οδυσσέα και σε λίγο πεθαίνει
  - Η πρώτη μέρα του Οδυσσέα-ζητιάνου στο σπίτι του
  - Εμφάνιση της Πηνελόπης στους μνηστήρες

Α΄.Ι. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας ρ και ανάλυση των στ. 331-376:
Τηλεμάχου καὶ Ὀδυσσέως ἐπάνοδος εἰς Ἰθάκη

Το πρωί (39η μέρα της *Οδύσσειας*), ο Τηλέμαχος πήγε στο παλάτι με τον μάντη Θεοκλύμενο. Εξιτόρησε στη μητέρα του τα σχετικά με το ταξίδι, από τα οποία ενδιαφέρον για την Πηνελόπη είχε η πληροφορία ότι ο Οδυσσέας βρίσκεται αποκλεισμένος στο νησί της Καλυψώς. Πήρε όμως τον λόγο ο μάντης και τη βεβαίωσε ότι ο άντρας της βρίσκεται κάπου στην Ιθάκη και σχεδιάζει την εξόντωση των μνηστήρων.¹

Στο μεταξύ, ξεκίνησαν για την πόλη κι ο Εύμαιος με τον «ζητιάνο». Στον δρόμο συνάντησαν τον γιδοβοσκό Μελάνθιο, που τους έβρισε και κλότσησε τον «ξένο». Πλησιάζοντας στο παλάτι, άκουσαν τον ήχο της κιθάρας του Φήμιου και σταμάτησαν· συγκινημένοι ο Οδυσσέας έσφιξε το χέρι του βοσκού, εξέφρασε τον θαυμασμό του για τα ανάκτορα και δάκρυσε μόλις αντίκρισε ανήμπορο πάνω στην κοπριά το πιστό σκυλί του.

- 331   Κι ενώ εκείνοι συναλλάσσοντας τα λόγια τους μιλούσαν,
 ένα σκυλί που ζάρωνε, σήκωσε ξαφνικά τ' αυτιά και το κεφάλι του —
 ο Άργος² του καρτερικού Οδυσσέα! Τον είχε ο ίδιος
 μεγαλώσει, όμως δεν πρόλαβε να τον χαρεί· πρωύτερα
 335   αναχώρησε να πάει στην άγια Τροία.
 Τα πρώτα χρόνια οι νιούτσικοι τον έβγαζαν κυνήγι,
 και κυνηγούσε αγριοκάτσικα, ζαρκάδια και λαγούς.
 Μετά τον παραμέλησαν, αφότου ο κύρης του ταξίδεψε μακριά,
 και σέρνονταν στην κοπριά, χυμένη σε σωρούς από τις μούλες
 340   και τα βόδια στην αυλόθυρα μπροστά, απ' όπου
 του Οδυσσέα οι δούλοι σήκωναν κάθε τόσο να κοπρίσουν
 το μέγα τέμενός³ του.
 Εκεί τώρα σερνόταν το σκυλί, μ' αμέτρητα τσιμπούρια ο Άργος.
 Κι όμως, αναγνωρίζοντας τον Οδυσσέα στο πλάι του,
 345   σάλεψε την ουρά του και κατέβασε πάλι τ' αυτιά του,
 όμως τη δύναμη δεν βρήκε να φτάσει πιο κοντά στον κύρη του.
 Τον είδε εκείνος, και γυρίζοντας αλλού το βλέμμα του,
 σκούπισε ένα δάκρυ — από τον Εύμαιο κρυφά,
 για να τον ξεγελάσει. Ύστερα μίλησε ρωτώντας:
 350   «Εύμαιε, τι παράξενο· τέτοιο σκυλί μες στις κοπριές να σέρνεται,
 φαίνεται η καλή του ράτσα. Δεν ξέρω ωστόσο και γι' αυτό
 ρωτώ· εξόν από την ομορφιά, ήταν και γρήγορο στο τρέξιμο;

1. Οδυσσέας και Άργος.
 Χαλκογραφία άγνωστου
 καλλιτέχνη.

**Αναγνώριση του Οδυσσέα
 από τον Άργο**

2. Λαγωνικό. Λεπτομέρεια
 αγγειογραφίας του 6ου αι. π.Χ.
 (Μόναχο, Αρχαιολογ. Μουσείο)

*δη τότε γ', ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσέα
 ἐγγύς ἔοντα, /
 οὐρῆ μὲν ῥ' ὄ γ' ἔσπηνε καὶ οὐατα
 κάββαλεν ἄμφω <301-2>/344-5*

**Ο Οδυσσέας εκμαιεύει
 πληροφορίες για τον Άργο**

1   Φαίνεται τώρα γιατί χρειάστηκε ν' ακολουθήσει τον Τηλέμαχο ο μάντης Θεοκλύμενος — και θα φανεί πιο καθαρά στη συνέχεια.
 2   (στ. 333)   ο Άργος: Το όνομα του σκύλου από το αρχαίο επίθετο *ἀργός* (> *εν-αργής* > *ενάργεια** / *ἀργυρος*), που έχει δύο σημασίες: γρήγορος και λαμπερός (καθώς η γρήγορη κίνηση παράγει αστραφερή λάμψη)· *ἀργοὶ κύνες*: ταχύποδα σκυλιά (τα κυνηγόσκυλα). Το νεότερο επίθετο *αργός* < *ἀεργος*: ο μη εργαζόμενος, οκνηρός, νωθρός· ενώ *ἀνεργος*: αυτός που δεν έχει δουλειά.
 3   (στ. 342)   *τέμενος* (< *τέμνω*): κομμάτι γης παραχωρημένο ως ιδιοκτησία (στον βασιλιά π.χ.) ή αφιερωμένο σε κάποιον θεό.

355 ή μήπως έτσι, σαν τους άλλους σκύλους που τριγυρίζουν
στα τραπέζια των αντρών, και τους κρατούν οι άρχοντες
μόνο για το καμάρι τους;»

Και τότε, Εύμαιε χοιροβοσκέ, πήρες ξανά τον λόγο κι αποκρίθηκε:
«Ω ναι, ετούτο το σκυλί σ' αυτόν ανήκει που αφανίστηκε
360 πέρα στα ξένα. Αν είχε ακόμη το σκαρί, αν είχε και την αντοχή,
όπως ο Οδυσσεάς το άφησε, μισεύοντας στην Τροία,
βλέποντας θα το θαύμαζες και για τη γρηγοράδα
και για την αλκή του· που, κυνηγώντας, δεν του ξέφευγε
κανένα αγρίμι, βαθιά χωμένο στο δάσος το βαθύ —
ξεχώριζε πατώντας πάνω στα πατήματά του.

365 Τώρα το πλάκωσε η μιζέρια, αφότου χάθηκε το αφεντικό του
μακριά από την πατρίδα του, κι αδιάφορες οι δούλες
αφρόντιστο το αφήνουν.

Ξέρεις, οι δούλοι, σαν τους λείψει το κουμάντο των αρχόντων,
δεν θέλουν πια να κάνουν τη στρωτή δουλειά τους.
370 Γιατί κι ο Δίας, που το μάτι του βλέπει παντού, κόβει του ανθρώπου
τη μισή αρετή, απ' τη στιγμή που θα τον βρεί
η μέρα της σκλαβιάς.»

Μιλώντας πια, προχώρησε στα ωραία δώματα,
και πέρασε στην αίθουσα με τους περήφανους μνηστήρες.
375 *Κι αυτοστιγμεί τον Άργο σκέπασε η μαύρη μοίρα του θανάτου,
αφού τα μάτια του είδαν ξανά, είκοσι χρόνια
περασμένα, τον Οδυσσεά.*⁴

3. Σκηνή κυνηγιού από κύλικο του 6ου αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

*Ἄργον δ' αὖ κατὰ μοῖρ' ἔλαβεν
μέλανος θανάτοιο, /
αὐτίκ' ἰδόντ' Ὀδυσῆα ἔεικοστῶ
ἐνιαυτῶ <326-7>/374-6*

4. Πυροστάτης

Ο «ζητιάνος» ακολούθησε τον Εύμαιο, κάθισε στο κατώφλι και δέχτηκε ελεημοσύνη από τον Τηλέμαχο, ενώ η Αθηνά τον παρακίνησε να ζητιανέψει από όλους, για να δει «ποιοι το μέτρο σεβονται και ποιοι το δίκαιο καταργούν». Όλοι κάτι του έδιναν εκτός από τον Αντίνοο που, όταν άκουσε από τον Μελάνθιο ότι τον «ζητιάνο» τον έφερε στο παλάτι ο Εύμαιος, επέπληξε τον χοιροβοσκό («γιατί μας τον κουβάλησες αυτόν εδώ στην πόλη;»⁵) και πρόσβαλε βάνουσα τον «ξένο»· εκείνος προσπάθησε μάταια να προκαλέσει τον οίκο του, όταν δε τόλμησε να σχολιάσει τη συμπεριφορά του («δεν φαίνεται στα κάλλη σου να ταίριαξε και το μυαλό σου»), ο Αντίνοος έριξε καταπάνω του ένα σκαμνί. Ο Οδυσσεάς έμεινε ασάλευτος· κούνησε μόνο το κεφάλι σκεπτόμενος την εκδίκηση. Οι άλλοι μνηστήρες προσπάθησαν να συνεντίσουν τον Αντίνοο με το επιχείρημα ότι μπορεί ο «ζητιάνος» να κρύβει έναν θεό, αλλά μάταια. Ο Τηλέμαχος οργίστηκε με το χτύπημα, αλλά δεν εκδηλώθηκε.

Η Πηνελόπη, μόλις πληροφορήθηκε το χτύπημα του «ζητιάνου», καταράστηκε τον Αντίνοο, και ζήτησε από τον Εύμαιο να της φέρει τον «ξένο», για να του ζητήσει πληροφορίες για τον άντρα της. Ο Οδυσσεάς όμως πρότεινε να αναβληθεί η συνάντηση, ώσπου να δύσει ο ήλιος και να αδειάσει ο χώρος από τους επικίνδυνους μνηστήρες. Η βασίλισσα βρήκε λογική την πρότασή του — και ο Εύμαιος έφυγε για το χοιροστάσιο.

4 (στ. 375-376) **Οι αντιδράσεις του Άργου** (εδώ και στους στίχους 344-346) υποδηλώνουν την απόλυτη αφοσίωση του σκύλου, κάθε σκύλου, στον αφέντη του. Και είναι ο μόνος που δεν ξεγελάστηκε από τη μεταμφίεση του Οδυσσεά.

5 **Προσέξτε την απάντηση του Εύμαιου:** «Αλήθεια, πες ποιος πάει γυρεύοντας αλλού να φέρει κάποιον ξένο, / εκτός κι αν είναι απ' αυτούς που ξέρουν κάποια τέχνη-/ μάντης, γιατρός, [...] μαραγκός, / και βέβαια θείος αοιδός, [...]», αποκαλύπτοντας έτσι τους τέσσερις περιζήτητους επαγγελματίες της εποχής, πολλοί από τους οποίους περιφέρονταν από τόπο σε τόπο προσφέροντας τις υπηρεσίες τους και αμειβόμενοι γι' αυτές.

5. Πυγμαχία. Αγγειογραφία του 6ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Αρχαιολ. Μουσείο)

Α.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας σ: Ὀδυσσέως καὶ Ἴρου πυγμῆ (Πυγμαχία Οδυσσέα-Ἴρου)

Το βραδάκι, έφτασε στο παλάτι ο γνωστός στην Ιθάκη ζητιάνος Ἴρος, που ενοχλήθηκε από την παρουσία του άλλου «ζητιάνου» και επιχείρησε να τον διώξει. Ο Οδυσσέας όμως διεκδίκησε τη θέση του κι εκείνος τον προκάλεσε να παλέψουν. Ο Αντίνοος θεώρησε την πάλη τους ευκαιρία για διασκέδαση, όρισε μάλιστα και έπαθλο για τον νικητή μια ψημένη γιδοκοιλιά και το αποκλειστικό δικαίωμα της ζητιανιάς στο παλάτι. Μαζεύτηκαν λοιπόν όλοι γύρω τους και παρακολουθούσαν το θέαμα.

Ο Οδυσσέας κέρδισε τον αγώνα με το πρώτο χτύπημα και δέχτηκε τα δώρα των μνηστήρων και την ευχή να του δώσει ο Δίας «ό,τι καλύτερο ποθεί». ⁶ Ο Αμφίνομος μάλιστα τον περιποιήθηκε ιδιαίτερα, κι ο «ζητιάνος» τον συμπάθησε και προσπάθησε να τον πείσει να γυρίσει σπίτι του, γιατί ο Οδυσσέας δεν θα αργήσει να νοσήσει, εκείνος όμως βημάτισε μελαγχολικός στην αίθουσα και επέστρεψε στη θέση του.

6. Εικόνες καλλωπισμού. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Στο μεταξύ, η Αθηνά φρόντισε για τον καλλωπισμό της Πηνελόπης στον ύπνο της και την υποκίνησε να παρουσιαστεί στους μνηστήρες, που μόλις την είδαν τους συνεπήρε ο πόθος να την παντρευτούν, εκείνη όμως στράφηκε στον γιο της και τον μάλωσε που επέτρεψε να συρθεί ο «ξένος» «σε πάλη αισχροή».

7. Οι μνηστήρες προσφέρουν δώρα στην Πηνελόπη. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. – αντίγραφο. (Συρακούσες, Αρχαιολ. Μουσείο)

Ενώ ο Τηλέμαχος δικαιολογούνταν, πήρε τον λόγο ο Ευρύμαχος: Επαίνεσε την ομορφιά και τη σύνεση της Πηνελόπης, εκείνη όμως δήλωσε ότι τα κάλλη της τα έχασε από τη μέρα που ο άντρας της έφυγε για την Τροία και αναφέρθηκε στην παρακαταθήκη που της είχε αφήσει:

«όταν [...] δεις στα μάγουλα του γιου σου να φυτρώνει / γένι, τότε μπορείς να παντρευτείς ξανά». Βλέπει λοιπόν ότι έφτασε η ώρα του δεύτερου, μισητού, γάμου της και θλιβεται που οι μνηστήρες της, αντί να συναγωνίζονται μεταξύ τους για την προσφορά δώρων στη νύφη, ρημάζουν ξένα αγαθά. Ο Οδυσσέας χάρηκε ακούγοντας τη γυναίκα του να χειρίζεται έξυπνα το θέμα του γάμου της «κι ας μελετούσε άλλα ο νους της», ενώ ο Αντίνοος πρότεινε στη βασίλισσα να δεχτεί τα δώρα τους, και όλοι της έστειλαν αμέσως δώρα πολύτιμα. ⁷ Ανέβηκε έτσι πλουσιότερη στην κάμαρή της.

Στήθηκαν τότε τρεις πυροστάτες για φωτισμό (βλ. την εικόνα 4), κι ο «ζητιάνος» ζήτησε να αναλάβει τη φροντίδα τους. Οι υπηρέτριες όμως τον ειρωνεύτηκαν, η δε Μελανθώ (αδερφή του Μελάνθιου) τον πρόσβαλε, σκόρπισαν ωστόσο όλες τρομαγμένες όταν εκείνος τις απείλησε.

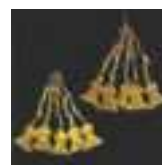
Φροντίζοντας λοιπόν τους πυροστάτες, ο Οδυσσέας παρακολουθούσε τα πάντα και μελετούσε το σχέδιό του, ενώ η Αθηνά δεν άφηνε τους μνηστήρες να σαματήσουν τις προσβολές εις βάρος του, για να θυμώνει όλο και περισσότερο ο Οδυσσέας μαζί τους. Ο Ευρύμαχος τον ειρωνεύτηκε για τη φαλάκρα του ⁸ και τον χαρακτήρισε τεμπέλη. Ο «ζητιάνος» τον προκάλεσε τότε να παραβγεί μαζί του σε οποιαδήποτε δουλειά, κι εκείνος τού πέταξε ένα σκαμνί, χτύπησε όμως τον οιοκόο. Οι μνηστήρες αναστατώθηκαν, ενώ ο Τηλέμαχος τους επέκρινε και τους θύμισε ότι είναι ώρα να φύγουν για τα σπίτια τους. Εκείνοι απόρησαν με το θάρρος του, ο Αμφίνομος όμως αναγνώρισε το δίκιο του και πρότεινε να αποχωρήσουν αφήνοντας τον «ξένο» στην έγνοια του Τηλέμαχου, αφού στο σπίτι του έφτασε ικέτης.

8. Περιδέραιο από ημιπολύτιμους λίθους και χρυσό του 14ου αι. π.Χ. (Μουσείο Ηρακλείου)

9. Χρυσή πόρπη/καρφίτσα από «τον θησαυρό της Τροίας».

10. Χρυσά σκουλαρίκια της 3ης χιλιετίας π.Χ. από την Πολιόχνη της Λήμνου. (Αθήνα, Εθν. Αρχαιολογικό Μουσείο)

6 Η ευχή αυτή των μνηστήρων ακούγεται ειρωνική, τραγικά ειρωνική γι' αυτούς: το καλύτερο για τον Οδυσσέα σημαίνει συμφορά για τους ίδιους, και οι ακροατές το γνωρίζουν, εκείνοι όμως, ανύποπτοι καθώς είναι, του το εύχονται.

7 Ήταν φαίνεται έτοιμοι από καιρό: ο Αντίνοος της πρόσφερε «φαντό πανέμορφο για πανωφόρι [...] με πόρπες δώδεκα χρυσές», ο Ευρύμαχος «μαλαματένιο περιδέραιο», ο Ευρυδάμας «σκουλαρίκια [...] τρίπετρα» κτλ. (βλ. πιο πάνω τις σχετικές εικόνες).

8 Η ειρωνεία αυτή του Ευρύμαχου, όπως και των υπηρετριών πιο πάνω, είναι μια απλή λεκτική ειρωνεία με πρόθεση να περιπαίξει, να σαρκάσει. Στην Ενότητα αυτή λοιπόν, εκτός από τη διάχυτη δραματική ειρωνεία, συναντούμε και ειρωνεία τραγική (βλ. το σχόλιο 6), αλλά και τη συνηθισμένη τώρα περιπαικτική ή σαρκαστική ειρωνεία.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

M. Longley, «Άργος» (μτφρ. Χ. Βλαβιανός)

Υπήρξαν κι άλλοι αποχωρισμοί και τόσο πολλοί
ώστε ο Άργος, το σκυλί που περίμενε είκοσι χρόνια τον Οδυσσέα,
συνέχιζε να περιμένει, ακόμη εγκαταλελειμμένος πάνω σ' ένα σωρό κοπριά
στο κατώφλι μας, γεμάτος τσιμπούρια, περισσότερο νεκρός παρά ζωντανός,
αυτός που κάποτε κυνηγούσε αγριοκάτσικα και ζαρκάδια· ο εκλεκτός,

γνήσιο καθαρόαιμο, ένα έξοχο λαγωνικό,
που ακόμη και τώρα κουνάει την ουρά του, χαμηλώνει τ' αυτιά του
κι αγωνίζεται να πλησιάσει τη φωνή που αναγνωρίζει
για να πεθάνει στην προσπάθεια· έτσι, σαν τον Οδυσσέα,
θρηνούμε για τον Άργο το σκυλί, και για όλα εκείνα τ' άλλα σκυλιά [...].
(Περιοδικό *Ποίηση* 26/2005, σ. 40)

▶▶ Προσέξτε πώς ο Ιρλανδός ποιητής M. Longley (1939-) μεταπλάθει στο ποίημά του τη συγκίνηση του Οδυσσέα για το εγκαταλελειμμένο σκυλί του, τον Άργο (ρ 331-376).

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ — ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια μέρη του γνωστού σχεδίου της μνηστηροφονίας εφαρμόζονται στις ραψωδίες ρ και σ;
2. Με ποιους τρόπους εκδήλωσε τη συγκίνησή του ο Οδυσσέας, όταν αντίκρισε τα ανάκτορα και τον Άργο;
3. Πώς αντέδρασε ο Άργος, όταν αναγνώρισε τον Οδυσσέα, και τι μαρτυρούν οι αντιδράσεις του για τη σχέση του σκύλου (κάθε σκύλου) με το αφεντικό του;
4. Ζωγραφίστε μια εικόνα από τη σκηνή της συνάντησης του Οδυσσέα με τον Άργο (ρ 331-376).
5. Τι κέρδισε ο Οδυσσέας από την πάλη του με τον Ίρο;
6. Προσέξτε τις έννοιες των όρων **μύθος-πλοκή** και τη μεταξύ τους σχέση:

Μύθος, στη λογοτεχνία, είναι η βασική υπόθεση ενός αφηγηματικού έργου, ενώ **πλοκή** είναι ο τρόπος με τον οποίο ο ποιητής/συγγραφέας παρουσιάζει τον μύθο στο έργο του. Για παράδειγμα, βασικός μύθος της *Οδύσσειας* είναι, ως γνωστόν, ο περιπετειώδης δεκάχρονος νόστος του Οδυσσέα κι ο αγώνας του στην Ιθάκη να αποκατασταθεί στη θέση που είχε πριν φύγει για την Τροία.

Ο μύθος παρουσιάζει τα γεγονότα με χρονολογική σειρά, ενώ η πλοκή τα ανασυντάσσει/αλλάζει τη σειρά τους (με την τεχνική ή *in medias res*, π.χ.) και συμπληρώνει τον μύθο με νέα επεισόδια· η πάλη του Οδυσσέα με τον Ίρο, π.χ., αποτελεί ένα πρόσθετο επεισόδιο στον βασικό μύθο της *Οδύσσειας*. Η πλοκή, κυρίως, είναι εκείνη που αναδεικνύει την *Οδύσσεια* σε κορυφαίο έπος.

▶▶ Θυμηθείτε και άλλα παραδείγματα που ανασυντάσσουν ή συμπληρώνουν τον βασικό μύθο της *Οδύσσειας*.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στις ραψωδίες ρ και σ δρουν όλα σχεδόν τα πρόσωπα που έχουν να παίξουν ρόλο στα ανάκτορα της Ιθάκης. Να αναφέρετε τις σημαντικότερες ενέργειες ή συμπεριφορές του καθενός· π.χ.:

Ο Τηλέμαχος πήγε στο παλάτι, ενημέρωσε τη μητέρα του και προστάτευε διακριτικά τον «ζητιάνο».

Ο μάντης Θεοκλύμενος .....

Ο Εύμαιος .....

Ο «ζητιάνος» .....

.....

Ο Μελάνθιος και η Μελανθώ .....

Ο Αντίνοος .....

Η Αθηνά .....

Ο Ευρύμαχος .....

Ο Αμφίνομος .....

Η Πηνελόπη .....

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Μεταφορά των όπλων «στη μέσα κάμαρη»
  - Συνομιλία του «ζητιάνου» με την Πηνελόπη
  - Αναγνώριση του Οδυσσέα από την Ευρύκλεια
  - Η πρώτη νύχτα του Οδυσσέα στο παλάτι
  - Προετοιμασίες για τη γιορτή του Απόλλωνα
  - Η παραφροσύνη των μνηστήρων

1. Οδυσσέας και Πηνελόπη. Ανάγλυφο ανωνύμου, ± 450 π.Χ. (Παρίσι, Λούβρο)

Α΄.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας *τ*: *Ὀδυσσέως και Πηνελόπης ὁμιλία. Τὰ νύπτρα* (Συνομιλία του Οδυσσέα με την Πηνελόπη. Το ποδόλουτρο)

Το βράδυ (της 39ης μέρας) πατέρας και γιος μετέφεραν όλα τα όπλα από το μέγαρο «στη μέσα κάμαρη». Ο Τηλέμαχος αποσύρθηκε έπειτα, ενώ ο Οδυσσέας έμεινε με σκοπό να δοκιμάσει τη στάση των υπηρετιών και της Πηνελόπης, που στο μεταξύ είχε κατεβεί για την αναμενόμενη συνάντησή με τον «ξένο».

Καθισμένος λοιπόν κοντά στη γυναίκα του άκουσε τις τυπικές ερωτήσεις της, αντί όμως να απαντήσει, εξύμνησε τη δόξα της, αλλά εκείνη αντιπαρέθεσε τη δυστυχία της: την εξαφάνιση του άντρα της, την πολιορκία της από τους μνηστήρες και την ανάγκη πια να προχωρήσει σε νέο γάμο.

Ο «ξένος» διηγήθηκε τώρα μια εκτεταμένη πλαστή ιστορία: ότι είναι Κρητικός (για τρίτη φορά το λέει), γόνος βασιλικής οικογένειας, ότι συναντήθηκε με τον Οδυσσέα, ότι ο άντρας της θα φτάσει σε λίγο στην Ιθάκη κτλ. Η Πηνελόπη τον άκουγε κλαίγοντας χωρίς να τον πιστεύει. Του έδειξε, ωστόσο, συμπάθεια και έδωσε εντολή στις δούλες να τον λούσουν· εκείνος όμως δέχτηκε μόνο ποδόλουτρο από τη γερόντισσα τροφό του, την Ευρύκλεια, που τον αναγνώρισε, μόλις άγγιξε την ουλή που είχε στο γόνατο από δόντι αγριόχοιρου — όταν έφηβος ακόμη είχε λάβει μέρος σε κυνήγι. Σατισμένη η τροφός στράφηκε προς την Πηνελόπη, ο Οδυσσέας όμως την εξόρισε να μην αποκαλύψει σε κανέναν αυτό που είδε, ενώ η Αθηνά φρόντισε να μην πάρει είδηση η βασίλισσα.

Συνεχίστηκε έπειτα η συνομιλία σε κλίμα περισσότερης οικειότητας. Η Πηνελόπη μίλησε για το δίλημμα που τη βασάνιζε: να αρνηθεί τον γάμο ή να παντρευτεί τον πιο γενναϊόδωρο μνηστήρα και να αφήσει τη φροντίδα του «οίκου» στον ενήλικο πια γιο της; Διηγήθηκε κι ένα όνειρο, που ο «ξένος» το εξήγησε ως προμήνυμα της άφιξης του Οδυσσέα και του θανάτου των μνηστήρων· εκείνη όμως το θεώρησε απατηλό, και του εκμυστηρεύτηκε την απόφασή της πια να προκηρύξει αγώνα τόξου μεταξύ των μνηστήρων και να παντρευτεί, κατ' ανάγκη, τον νικητή. Ο «ξένος» ενέκρινε την απόφασή της και την παρότρυνε να μην αναβάλει αυτόν τον αγώνα, γιατί ο Οδυσσέας θα είναι παρών και θα τους προλάβει. Η Πηνελόπη πάλι δεν τον πίστεψε και αποσύρθηκε.

Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας *υ* και ανάλυση των στ. 374-397:

Τὰ πρὸ τῆς μνηστηροφονίας

Ο Οδυσσέας, ξαπλωμένος στον πρόδομο συλλογιζόταν πώς θα μπορέσει να εξοντώσει τόσους άντρες· αλλά, και αν αυτό το καταφέρει, πώς θα αποφύγει τις αντεκδικήσεις των συγγενών τους. Εμφανίστηκε όμως η Αθηνά και του υποσχέθηκε συμπάρσταση. Ηρέμησε τότε και τον πήρε ο ύπνος τη στιγμή που η Πηνελόπη ξυπνούσε —είχε δει σε όνειρο τον Οδυσσέα όπως της τον είχε περιγράψει ο «ξένος»— και κλαίγοντας προσευχόταν στην Άρτεμη να της πάρει τη ζωή, για να αποφύγει έναν γάμο που δεν ήθελε. Ο Οδυσσέας άκουσε στον ύπνο του το κλάμα της και του φάνηκε πως ήταν κοντά του. Βγήκε έξω και προσευχήθηκε στον Δία να του δείξει σημάδια ευοίωνα. Κι ο θεός απάντησε αμέσως με κεραυνό, ενώ απ' το παλάτι ακούστηκε κατάρα για τους μνηστήρες από μια δούλα που άλεθε σιτάρι για το ψωμί τους.

Το πρωί (της 40ης μέρας) η Ευρύκλεια συντόνιζε τις εργασίες των υπηρετιών (συγύρισμα, νερό από τη βρύση κτλ.) για το επίσημο δείπνο, γιατί ήταν πρωτομηνιά, μέρα γιορτινή αφιερωμένη

2. Πήλινο ειδώλιο αλέστρας με χειρόμυλο του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολ. Μουσείο)

3. Χάλκινος Δίας με κεραυνό από τη Δωδώνη.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολ. Μουσείο)

στον Απόλλωνα. Έφτασαν και οι βοσκοί φέρνοντας ζώα. Οι μνηστήρες, στο μεταξύ, συγκεντρωμένοι στην αγορά, ξανασκέφτηκαν (για τρίτη φορά) τη δολοφονία του Τηλέμαχου, ένας κακός όμως οϊωνός τούς απέτρεψε και επέστρεψαν στο παλάτι.

Ο λαός τώρα της Ιθάκης, συγκεντρωμένος στο άλσος του Απόλλωνα, πρόσφερε εκατόμβη στον τοξότη θεό, ενώ στο παλάτι η Αθηνά εξωθούσε τους μνηστήρες¹ σε προσβολές εναντίον του «ξένου», για να θυμώσει εκείνος όλο και περισσότερο μαζί τους. Κάποια στιγμή μάλιστα τους προκάλεσε παραφροσύνη (374-397/<345-367>):

- [...] η Αθηνά Παλλάδα σήκωσε τώρα
375 στους μνηστήρες γέλιο ξέφρενο, σαλεύοντας τον νου τους·
γελοούσαν ασυγκράτητα, λες και δεν ήταν πια δικά τους τα σαγόνια,
αιμόφυρτα τα κρέατα μασούσαν, τα μάτια τους πλημμύρισαν στο δάκρυ,
έλεγες όπου να 'ναι θα ξεσπάσουν σε κλάμα γεορό.
Τότε τον λόγο πήρε ο Θεοκλύμενος, θεόπνευστος τους μίλησε:
380 «Άθλιοι, άθλιο πάθος υποφέρετε! Νύχτα σας τύλιξε,
κεφάλια, πρόσωπα, τα γόνατά σας.
Η οϊμωγή* σας φλέγεται, τα μάγουλά σας μούσκεψαν στο δάκρυ,
αίμα οι τοίχοι στάζουν, αίμα της στέγης τα καλά δοκάρια,
είδωλα γέμισε το πρόθυρο, είδωλα η αυλή,
385 που βιάζονται να κατεβούν στο Έρεβος, να βυθιστούν στο σκότος·
στον ουρανό αμαυρώθηκε ο ήλιος, μια καταχνιά θολή
απλώνεται τώρα παντού.»
- Τόσα τους είπε, εκείνοι όμως όλοι αυτάρεσκα τον περιγέλασαν.
Οπότε ο Ευρύμαχος, ο γιος του Πόλυβου, πήρε αγορεύοντας τον λόγο:
390 «Ο ξένος μας μωράθηκε, αυτός που χτες μας ήλθε απ' αλλού.
Λοιπόν, παλικαράκια μου, στα γρήγορα σύρτε τον έξω από την πόρτα,
κι ας πάει στην αγορά, αφού φαντάστηκε παντού τη νύχτα.»
- Ανταποκρίθηκε, μάντης θεού, ο Θεοκλύμενος:
395 «Ευρύμαχε, δεν ζήτησα κανένα συνοδό· έχω τα μάτια μου,
τ' αιτία μου, τα δυο μου πόδια, κι απαρασάλευτος, σωστός,
ο νους μου παραμένει
Γι' αυτό θα φύγω μόνος μου· [...]»

Η παραφροσύνη των μνηστήρων

Πρόβλεψη του μάντη και αποχώρηση

4. Ο μάντης Θεοκλύμενος οραματίζεται τη συμφορά...

Οι μνηστήρες χλεύασαν τον Τηλέμαχο για τους ξένους του, αλλά εκείνος κοίταζε σιωπηλός τον πατέρα του και περίμενε... Και ο ποιητής σχολίασε: τρωγοπίνουν αμέριμνοι, η Αθηνά όμως κι ο Οδυσσεάς τούς ετοιμάζουν το πιο άχαρο τραπέζι που έγινε ποτέ· «δικό τους το άδικο».

1 Η Αθηνά εξωθούσε τους μνηστήρες...: Οι ομηρικοί θεοί δεν παίζουν μόνο ρόλο ευργετικό για όσους συμπαθούν, αλλά και καταστροφικό για όσους αντιπαθούν (ενεργούν δηλαδή και σαν δαίμονες)· εξωθούν λοιπόν σε εσφαλμένες ενέργειες εκείνους που θέλουν να καταστρέψουν, για να έχουν οι ίδιοι την ευθύνη της συμφοράς τους. Στην *Οδύσσεια* αυτό ισχύει για την Αθηνά, και μόνο για τους μνηστήρες, που έχουν όμως και το άδικο με το μέρος τους.

Α΄.3. ΚΕΙΜΕΝΟ

Συνομιλία Οδυσσέα-Πηνελόπης: τ 112-632 / <104-585> (με ενδιάμεσες παραλείψεις)

- 112 «Ξένε, μια πρώτη ερώτηση για σένα·
ποιος είσαι κι από πού; ποια η πατρίδα σου, ποιοι οι γονείς σου;»
Ανταποκρίθηκε πολύγλωμος ο Οδυσσέας μιλώντας:
- 115 «Ω δέσποινά μου, ποιος θνητός στη γη μας την ατέρμονη
ψεγάδι εσένα θα μπορούσε να σου βρει· έφτασε η δόξα σου
ψηλά κι απλώθηκε στον ουρανό, σαν κάποιου βασιλιά·
άψογος και θεοσεβής, ένα λαό μεγάλο και γενναίο κυβερνά,
με γνώμονα τη δίκαιη κρίση του,
120 κι εκεί το μαύρο χώμα βγάζει σιτάρι και κριθάρι,
απ' τους καρπούς λυγίζουνε τα δέντρα, γεννοβολούν τα πρόβατα,
καλοκυβερνημένη η θάλασσα προσφέρει ψάρια,
κι ο κόσμος όλος, καλός κι ενάρτεος, στον ίσκιο ζει του βασιλιά.²
124-5 Γι' αυτό ό,τι άλλο θες [...] μπορείς να το ρωτήσεις· μόνο μη με ρωτάς
ποια η πατρίδα μου, ποια η γενιά μου. [...]»
- 134 Τον λόγο πήρε πάλι η Πηνελόπη, φρόνιμο κι έξυπνο μυαλό:
135 «Ξένε, σ' εμένα τα χαρίσματα, την ομορφιά, το ανάστημα,
όλα τα χάλασαν οι αθάνατοι, τη μέρα εκείνη που αποφάσισαν
το Ίλιο οι Αργείοι να πατήσουν — μαζί τους ο Οδυσσέας έφυγε [...].
139 Αν ήταν να γυρίσει, αν κυβερνούσε πάλι τη ζωή μου,
140-1 τότε κι η δόξα μου θ' ανέβαινε ψηλότερα, όλα θα πήγαιναν / καλύτερα. [...]
- [Η Πηνελόπη αναφέρεται στην απαίτηση των μνηστήρων να παντρευτεί — και συνεχίζει:]
- 149 Του Οδυσσέα ο πόθος εμένα με μαράζωσε, κι όσο για γάμο
150 βιάζονται αυτοί, τόσο κι εγώ σκαρώνω δόλους.
Ένας θεός πρώτα με φώτισε για κείνο το πανί,
152-3 να στήσω μες στην κάμαρή μου τον ψηλό αργαλειό, / [...] ενώ τους έλεγα
τα λόγια αυτά, για να τους ξεγελάσω:
- 155 “Νέοι κι ωραίοι μνηστήρες, αφού ο θεός Οδυσσέας πέθανε,
κάνετε λίγη υπομονή, μην τρέχετε πίσω απ' τον γάμο μου,
ωστόσο τούτο το πανί το αποτελειώσω, για να μην παν χαμένες
οι κλωστές μου. Το υφαίνω σάβανο του σεβαστού Λαέρτη [...].”
- 163 Έτσι τους μίλησα, κι αυτοί περήφανοι στα λόγια μου εμπιστεύτηκαν.
Τότε λοιπόν αδιάκοπα, την πάσα μέρα ύφαινα, στημένη
165 στον ψηλό αργαλειό, τις νύχτες όμως ξήλωνα, έχοντας πλάι μου
τις δάδες αναμμένες. Για τρία χρόνια ολόκληρα
τους ξεγελούσα και τους έπειθα ανύποπτους τους Αχαιοούς.
168-9 Όταν ωστόσο μήκη η τέταρτη χρονιά, [...] / τότε οι σκύλες δούλες μου
170 το μαρτυρούν και επ' αυτοφώρω μ' έπιασαν, ξεσόμισαν
171-2 λόγια βαριά, κι έτσι αναγκάστηκα να το τελειώσω, / θέλοντας και μη.
Τώρα πια δεν μπορώ τον γάμο ν' αποφύγω, μήτε και βρίσκω

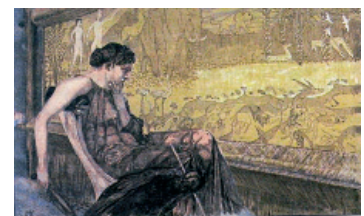
► Η Πηνελόπη απευθύνει ερωτήσεις στον «ξένο», αλλά εκείνος, αντί να απαντήσει, την εγκωμιάζει

5. Ροδιά φορτωμένη ρόδια (σύνθεση).

► Η βασίλισσα εκθέτει στον «ξένο» το πρόβλημά της

*εί κείνός γ' έλθών τόν έμόν βίον
άμφιπολεύει, /
μειζόν κε κλέος είη έμόν και
κάλλιον ούτω <127-8>/139-41*

6. Η Πηνελόπη συλλογισμένη μπροστά στον αργαλειό της.
Έργο του Γερμανού ζωγράφου Μ.
Klinger, 1857-1920.
(Σαν Φρανσίσκο, Μουσείο
Καλών Τεχνών)

2 (στ. 118-23) άψογος και θεοσεβής, [...] ζει του βασιλιά: Συσχετίζεται εδώ η επικράτηση της δικαιοσύνης με τη γενναιοδωρία της φύσης.

- 175 τέχνασμα άλλο πονηρό, ενώ οι γονείς με σπρώχνουν
κάποιον να παντρευτώ, αλλά κι ο γιος μου βλέπει
το βιος του να του τρων και γίνεται εξαλλος. [...]
- 179 Και μολαταύτα, πες μου να μάθω τη γενιά και την πατρίδα σου· [...].»
- 182 Της αποκρίθηκε μιλώντας πάλι ο Οδυσσεάς πολύγνωνμος:
«Ω σεβαστή γυναίκα, του Οδυσσέα ομόκλινη, που τον εγέννησε
ο Λαέρτης, δεν λες να σταματήσεις κι επίμονα ρωτάς για τη γενιά μου.
185 Λοιπόν θα σου τη φανερώσω, μόνο που βάζεις έτσι κι άλλα βάσανα
στα βάσανα που με κρατούν. [...]
- 191 Κάπου υπάρχει η Κρήτη, νησί στη μέση ενός πελάγου
βαμμένου στο μαβί, πλούσιο κι εύφορο, θαλασσοφιλήτο·
το κατοικούν πολλοί, άνθρωποι αναρίθμητοι, σε πόλεις ενενήντα. [...]
- 198 Ανάμεσά τους η Κνωσός, μεγάλη πόλη, όπου βασίλευε άλλοτε ο Μίνως [...].»
[Δήλωσε εγγονός του Μίνωα, γιος του Δευκαλίωνα, αδερφός του Ιδομενέα και ότι
φιλοξένησε τον Οδυσσέα όταν, πηγαίνοντας για την Τροία, ο άνεμος «τον έριξε στην
Κρήτη».]
- 226 *Αράδιαζε διηγώντας ψέματα πολλά, που όμως έμοιαζαν αληθινά.*
Κι η Πηνελόπη ακούγοντας, της έτρεχαν τα δάκρυα ποτάμι
μαραίνοντας το πρόσωπο.
Όπως το χιόνι αναλιώνει στα πανύψηλα βουνά [...]
- 231 και στα ποτάμια τα νερά φουσκώνουν·
έτσι κι εκείνη, μούσκευε τα ωραία της μάγουλα
με τα πολλά της δάκρυα, τον άντρα της θρηγώντας — ήταν ωστόσο εκεί,
μπροστά στα μάτια της.
- 235 Ο Οδυσσεάς όμως, κι ας ελεούσε τη γυναίκα του
για το σπαραχτικό της κλάμα, αδάκρυτα τα μάτια του δεν σάλευαν,
καν δεν τρεμόπαιξαν τα βλέφαρά του, λες κι ήταν κέρατο ή αστάλι —
ο δόλος του μυαλού τον έκανε να κρύβει τη συγκίνησή του.
Όταν εκείνη χόρτασε τον πολυδάκρυτο της γόο,
240 συνήλθε και ξαναμιλώντας είπε:
«Ξένε, τώρα φαντάζομαι πως ήλθε η ώρα να σε δοκιμάσω,
αν λες αλήθεια πως τον φιλοξένησες τον άντρα μου [...].
244 Πες μου λοιπόν πώς έμοιαζε στην όψη και τι λογής ρούχα
245 φορούσε το κορμί του, ποιοι σύντροφοι τον είχαν συντροφέψει;»
Ανταποκρίθηκε από μέρους του ο Οδυσσεάς πολύγνωνμος:
«Ω δέσποινα, με τόσα χρόνια που μεσολαβούν, δύσκολο αλήθεια να μιλήσω· [...].
250 Κι όμως θα σου τον περιγράψω, όπως τον φέρνει η φαντασία μου.
Χλαίνη φορούσε πορφυρή, σγουρή, διπλόφαρδη ο θεός Οδυσσεάς,
διπλά θηλυκωμένη με χρυσή περόνη, και πάνω της στολίδι σκαλισμένο:
σκύλος στα μπροστινά του πόδια κράταγε κατάστικτο³ ελαφάκι,
το δάγκωνε, κι αυτό να σπαρταρά· όλοι κοιτούσαν κι αποθαύμαζαν
255 το χρυσαφένιο σύμπλεγμα· [...].
257 Όσο για τον χιτώνα που κατάσαρκα φορούσε, τον είδα φωτεινό,
258-9 λεπτό σαν φλούδα κρεμμυδιού [...] / λάμποντας σαν τον ήλιο —

α' μέρος της πλαστής ιστορίας του Οδυσσέα και η αντίδραση της Πηνελόπης

7. Ίσκει μεύδεα πολλά λέγων
ἐτύμοισιν ὁμοῖα <203>/226

8. Η Πηνελόπη συλλογισμένη. Ρωμαϊκό αντίγραφο ελληνικού αγάλματος του 460 π.Χ. (Ρώμη, Μουσείο Βατικανού)

β' μέρος της πλαστής ιστορίας του Οδυσσέα

9. Χρυσή περόνη της 3ης χιλιετίας π.Χ. από τη Λήμνο. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολ. Μουσείο)

3 (στ. 253) **κατάστικτο ελαφάκι:** ελαφάκι με τρίχωμα γεμάτο στίγματα, ποικιλόχρωμο (*ποικίλον*, στο αρχαίο κείμενο).

260 πολλές γυναίκες βλέποντας δεν έκρυψαν τον θαυμασμό τους. [...]
 270 Και κάτι ακόμη: είχε, στα χρόνια κάπως μεγαλύτερο, τον κήρυκά του συνοδό —
 γι' αυτόν μπορώ να πω πώς έδειχνε στην όψη:
 ώμοι λιγάκι στρογγυλοί, το δέρμα μελαψό, σγουρά μαλλιά,
 τον λέγαν Ευρυβάτη⁴ αυτόν από όλους τους συντρόφους
 274-5 ο Οδυσσεάς τιμούσε πιο πολύ, γιατί είχε γνώμη / ταιριαστή με τη δική του.»
 276 Έτσι μιλώντας, κι άλλο της άναψε τον πόθο για θρήνο γοερό,
 αναγνωρίζοντας σημάδια απαραγνώριστα στα λόγια του Οδυσσέα.
 Όταν συνήλθε, πήρε ξανά τον λόγο λέγοντας:
 «Ξένε μου, σε συμπάθησα απ' την αρχή, μα τώρα θα μου γίνεις
 280 φίλος πολύτιμος σε τούτο το παλάτι.
 Να ξέρεις, τα ρούχα αυτά που λες εγώ του τα 'δωσα, αφού τα δίπλωσα
 στην κάμαρή μου κι έβαλα πάνω τους περόνη λαμπερή,
 να καμαρώνει όταν τα φορεί.
 Κι όμως εγώ δεν θα τον ξαναδώ στο σπίτι να γυρίζει,
 285 να δει κι αυτός μια μέρα την πατρίδα του. [...]»
 [Ο «ξένος» ενθαρρύνει την Πηνελόπη και τη βεβαιώνει:]
 331-2 «[...] Όρκο θα πάρω να πεισείς: / μάρτυς μου πρώτα ο Δίας [...]:
 335 προτού να κλείσει ο χρόνος, θα φτάσει ο Οδυσσεάς εδώ,
 336-7 μπορεί σ'ου φεγγαριού τη χάση ή το πολύ όταν θα πιάσει / η νέα σελήνη⁵»
 Ανταποκρίθηκε η Πηνελόπη, φρόνιμο μυαλό:
 339 «Μακάρι, ξένε, ο λόγος σου να βγει αληθινός. [...]
 343 Μα η δική μου η ψυχή αλλιώς φαντάζεται το μέλλον·
 δεν θα γυρίσει ο Οδυσσεάς σπίτι του, ούτε κι εσύ
 345 κάποιον θα βρεις να σε ξεπροβοδίσει. [...]
 349 Όμως ελάτε τώρα, παρακόρες, ώρα να πλύνετε τον ξένο [...].»
 [Μεσολαβεί το ποδόλουτρο και η αναγνώριση του Οδυσσέα από την Ευρύκλεια, με
 ενδιάμεση αναφορά στην ιστορία της ουλής, στη γέννηση και στη βάφτιση του Οδυσσέα.⁶
 Και ξαναπαίρνει τον λόγο η Πηνελόπη: εκθέτει στον «ξένο» το δίλημά της, του διηγείται κι
 ένα όνειρό της και καταλήγει:]
 616 «[...] / Μα τώρα θέλω κάτι άλλο να σου πω, κι εσύ βάλ' το στον νου σου:
 αύριο φτάνει η καταραμένη αυγή, αυτή θα με χωρίσει
 από του Οδυσσέα το σπίτι. Το έχω αποφασίσει, θα στήσω
 αγώνισμα με τα πελέκια — αυτά που εκείνος έστηνε
 620-1 [...], δώδεκα στη σειρά, [...] κι από μακριά τοξεύοντας, το βέλος του
 πέρα για πέρα όλα τα περνούσε.
 Τώρα λοιπόν θα βάλω στους μνηστήρες το άθλημα,
 κι όποιος με δίκως ζόρι τεντώσει στις παλάμες του το τόξο
 625 και κατορθώσει να περάσει τη σαΐτα κι από τα δώδεκα πελέκια [...].

10. Τόξο και φαρέτρα με βέλη.

Η απάντηση της Πηνελόπης

*τὸν δ' οὐχ ὑποδέξομαι αὐτῆς
 / οἴκαδε νοστήσαντα φίλην ἐς
 πατρίδα γαῖαν <257-8>/284-5*

γ' μέρος της πλαστής ιστορίας του Οδυσσέα

11. Τα νίπτρα/το ποδόλουτρο.
 Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του
 440 π.Χ.

- 4 (στ. 251-73) «**κλαίην φορούσε [...]** Ευρυβάτη: Η λεπτομερής περιγραφή της φορεσιάς του Οδυσσέα (με έμφαση στην παράσταση της περόνης), όπως και η παραστατική προσωπογραφία του κήρυκα, πείθουν την Πηνελόπη για την ειλικρίνεια του «ξένου».
- 5 (στ. 336-7) **σ'ου φεγγαριού τη χάση ή το πολύ όταν θα πιάσει / η νέα σελήνη:** στο τέλος αυτού του μήνα ή στην αρχή του επόμενου, δεδομένου ότι οι μήνες ήταν σεληνιακοί (και ήταν δεκατρείς, όσα και τα φεγγάρια ενός χρόνου).
- 6 **Το επεισόδιο αυτό** είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα επιβράδυνσης, που ανακόπτει την εξέλιξη της δράσης σε μια καίρια στιγμή (βλ. σχετικά το 7ο σχόλιο της 6ης Ενότητας, σελ. 50).

ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ

- [Αυτόν θα παντρευτεί αφήνοντας το πανέμορφο και πλούσιο σπίτι της.]
629 Ανταποκρίθηκε μιλώντας ο Οδυσσεύς πολύγλωμος:
630 «Γυναίκα σεβαστή, του Οδυσσεύα ταίρι, που τον εγέννησε ο Λαέρτης,
μην αναβάλλεις άλλο σ' αυτό το σπίτι τον άθλο που αποφάσισες·
632-3 γιατί θα τους προλάβει ο Οδυσσεύς πανούργος και θα βρεθεί / εδώ [...]»
[Η Πηνελόπη πάλι δεν τον πίστεψε και αποσύρθηκε στην κάμαρή της.]

► Ο Οδυσσεύς εγκρίνει και παροτρύνει

μηκέτι νῦν ἀνάβαλλε δόμοις ἔνι
τοῦτον ἄεθλον <584>/631

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἡσίοδου, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, στ. 225-234

Ο Ἡσίοδος θεωρεῖται πατέρας του διδακτικού ἔπους – ἡ ποίησή του τοποθετεῖται γύρω στο 700 π.Χ.

Ὅπου ὁμως [οἱ κριτές] κρίσεις ἴσες καὶ γιὰ ξένους καὶ δικούς
κάνουν, καὶ τὸ δίκιο διόλου δὲν το παραβαίνουνε,
ἐκεῖ ἀκμάζει ἡ πολιτεία καὶ ἀνθούνε οἱ λαοί·
καὶ εἰρήνη μες στὴ χώρα, πού 'ναι τῶν ἀντρῶν τροφός,
καὶ ποτέ δε φέρνει ὁ Δίας πόλεμο σ' αὐτούς κακό·
ποτέ ἀντρες με ἴσια κρίση πείνα δὲν τοὺς ἀκολουθᾷ
κι οὔτε συμφορὰ, μα γιὰ γλέντια κι ἔργα ἀντάμα νοιάζονται.
Κι ἡ γῆ βίος πολὺ τοὺς φέρνει, στὰ βουνὰ ἡ βαλανιδιά
ἔχει ἀπάνω βαλανιδία κι ἀπὸ μέσα μέλισσες·
καὶ πυκνόμαλλα γεμάτα με μαλλί τα πρόβατα·

(Μετάφραση Εὐ. Ρούσος, ΟΕΔΒ, 1978)

- Να παραλληλίσετε τους στίχους τ 118-123 με το ησιόδειο απόσπασμα, όπου γίνεται λόγος για τα καλά που φέρνει σε μια χώρα η επικράτηση της δικαιοσύνης (βλ. και το σχόλιο 2).

12. Ανάγλυφο με σύνθεση από στάχια –5ος αι. π.Χ. (Μουσείο Ελευσίνας)

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς προωθείται το σχέδιο της μνηστηροφονίας στις ραψωδίες τ και υ;
2. Στη συνάντησή του με την Πηνελόπη ο Οδυσσεύς σκόπευε να δοκιμάσει τη συζυγική της πίστη, ενώ εκείνη να ζητήσει πληροφορίες για τον άντρα της. Πέτυχαν τους στόχους τους;
3. Γιατί ο Οδυσσεύς αφήνεται να τον αναγνωρίσει η Ευρύκλεια, όχι όμως και η Πηνελόπη;
4. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσεύα στην αρχή της ραψωδίας υ;
5. Γιατί ο ποιητής επιλέγει τη γιορτή του Απόλλωνα για την επίθεση εναντίον των μνηστήρων;
6. Σχολιάστε τη συμπεριφορά των μνηστήρων στο απόσπασμα της ραψωδίας υ σε συνάρτηση τόσο με τον ρόλο της Αθηνάς όσο και του μάντη Θεοκλύμενου (βλ. και το σχόλιο 1).

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στη συνομιλία του Οδυσσεύα με την Πηνελόπη να διακρίνετε:

- α. Ποια σημεία αναδεικνύουν κυρίως την *μηττιν** του πολυμήχανου;
- β. Πώς η Πηνελόπη «βοηθάει» τον Οδυσσεύα να συμπληρώσει το σχέδιο της μνηστηροφονίας;